

HERALDISK TIDSSKRIFT

<i>Carl-Thomas von Christierson</i> Några vapen inom Christierninska släkten	97
<i>Nils G. Bartholdy</i> Island kongekrone	115
<i>Martin Sunnqvist</i> Skydd för person- og släktvapen Om inarbetning och förväxlingsbarhet	128
<i>Peter Kurrild-Klitgaard</i> For «frihed i fred og fællesskab» Storkorsvåpen for Anders Fogh Rasmussen	137
Heraldisk litteratur siden sidst	141

Hæfte nr. 103 er udgivet med støtte fra Nordisk
Publiceringsnævn for humanistiske og samfunds-
videnskabelige tidsskrifter (NOP-HS) og Alnefelts Legat.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år DKK 260,-. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i løssalg.

Redaktør

Rådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, aih, Granebakken 9, N-1284 Oslo, Norge - sidselrud@heraldik.org

Redaktion

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Rigsarkivet, Danmark - bartholdy@heraldik.org

Redaktør, fil.mag. Anton Eskola, Helsingfors universitet, Finland - eskola@heraldik.org

Hovrättsassessor, jur.lic. Martin Sunnqvist, Lunds universitet, Sverige - sunnqvist@heraldik.org

Redaktionsråd

Principal Records Specialist, D.Phil (oxon.) Adrian Ailes, AIH, FSA, FRHistS, The National Archives, UK

Amanuens, fil.kand. Tom C. Bergroth, AIH, Åbo Landskapsmuseum, Finland og Kungl. Maj:ts Orden, Sverige

Associate Professor, Ph.D. D'Arcy J. D. Boulton, AIH, FSA, Medieval Institute, University of Notre Dame, USA

Historiker, forfatter, cand.philol. Terje Bratberg, Norge

Heraldisk rådgivere, fil.mag. Wilhelm Brummer, Finland

Universitetslektor, jur.dr., fil.kand. Eric Bylander, Göteborgs universitet, Sverige

Ph.D. Clive Cheesman, Richmond Herald, College of Arms, England

Cand.scient. Steen Clemmensen, AIH, Danmark

Fil.dr. Inga von Corswant-Naumburg, Sverige

Fil.dr.h.c. Vigdís Finnbogadóttir, Islands forhenværende Præsident, Island

Professor em., dr.philos. Erla Bergendahl Hohler, FSA, Universitetet i Oslo, Norge

Cand.mag. Poul greve Holstein, Danmark

Tandlæge, cand.odont. Per Hougaard, Danmark

Gymnasiumlærer Guðný Jónasdóttir, B.A., Island

Statsheraldiker, fil.dr. Henrik Klackenberg, AIH, Riksarkivet, Sverige

Museumsinspektør, cand.arch. Peter Kristiansen, Rosenborg Slot, Danmark

Professor, Ph.D. Peter Kurriild-Klitgaard, aih, FRHistS, Københavns Universitet, Danmark

Forskardoktor, Ph.D. Antti Matikkala, aih, FSA, FRHistS, Helsingfors universitet, Finland

Stipendiat, cand.philol. Torgeir Melsæter, Universiteit Antwerpen, Belgien

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, NTNU, Gunnerusbiblioteket, Norge

Kgl. ordenshistoriograf, riddarhusgenealog, fil.kand. Per Nordenvall, aih, Riddarhuset, Sverige

Elizabeth Roads, MVO, AIH, Lyon Clerk & Snawdoun Herald, Court of the Lord Lyon, Skotland

Professor, dr.phil. Georg Scheibelreiter, AIH, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Østrig

Fil.dr. Leif Tengström, aih, Finland

Några vapen inom Christierninska släkten

Av Carl-Thomas von Christierson

TITLE: Coats of Arms in the Christiernin Family

ABSTRACT: The article examines four coats of arms within the Swedish family Christiernin, whose progenitor was the priest Mogens Christensen on Holmsland in Denmark. The aim is to see how the coat of arms relate to the persons granted the arms.

The first belonged to the iron manufacturer and citizen of Västerås Måns Christierson (1628–1689) and is displayed on a silver jug belonging to the church of Gunnilbo in Västmanland and on his tombstone in the same church. On the shield are two fire-breathing mountains. The helmet is shown in two types, a closed tournament helmet and an open with bars. The crest is an embowed right arm holding a mining-axe. On maps a burning mountain was a way of indicating lodes of ore, but since the times of king Gustavus Vasa it has also been the symbol for the dukedom of Västmanland, an area famed for its many iron works. The mountain has also been interpreted as a charcoal stack, iron oven or a mine. Although Måns Christierson did not belong to the Swedish nobility, the coat of arms on his tombstone displays the open helmet, a type attributed to nobility, a practice not unusual until a law reform in 1762.

Måns Christierson's nephew, Carl Christiernin (1685–1747), a judge and mayor in Arboga, was ennobled 1720 with the name von Christierson. In his coat of arms the use of a scale of justice is obvious. The escallops may indicate the Danish progenitor, but these and the ostrich feathers were also used by Wilhelm von Hylteen, the brother of Carl von Christierson's father in law Anders von Hylteen. The dominating colours of the latter's coat of arms are gold and blue as they are in Carl von Christierson's, whose ennoblement was recommended to Queen Ulrica Eleonora by Anders von Hylteen. The affinity is also supported by the many relations of Christiernin and von Hylteen to members of the family Petre, of which a member immigrated from Montrose in Scotland to Sweden. This family was earlier wrongly believed to be related to Petre of Writtle from England. The Petre of Writtle arms displays gules, two escallops argent on each side of a bend or. Thus, these coats of arms may very well mirror the alliances and kinship between these families.

The rear-admiral Harald Christiernin (1751–1799) was ennobled af Cristiernin in 1783. On his coat of arms the eagles sable and griffin or symbolises the frigates *Black eagle* and *Griffin* which he commanded in encounters with ships from the English navy. The crescent might point at the Islamic states in North-Africa as Harald af Cristiernin twice was sent as ambassador to Morocco. The seaman skills and boldness of Harald af Cristiernin was held in high esteem by king Gustavus III who granted his initials to be placed on the coat of arms. The pyramid and flags are traditional military attributes. The dexter flag is probably meant to be one of the English *ensigns* used by the navy, however, the original design can not be determined as the patent of nobility appears to be displaced, and Swedish rolls of arms show differences pertaining this flag.

The last coat of arms is from 2006 carried by a cognate Christiernin descendant. The article argues, that although the owner has secured proper heraldic differences to the af Cristiernin coat of arms, the design, choice of symbols and colours are too close, especially as the armiger is not a descendant of Harald af Cristiernin. In stead the author

suggests that symbols of iron manufacturing would have been more suitable as the Christiernin family in the 17th and 18th century was predominantly engaged in this industry.

KEYWORDS: Christiernin, coat of arms.

AUTHOR INFORMATION: Carl-Thomas von Christiernson, cand.mag. et art., Denmark

- ct.von.christiernson@webspeed.dk

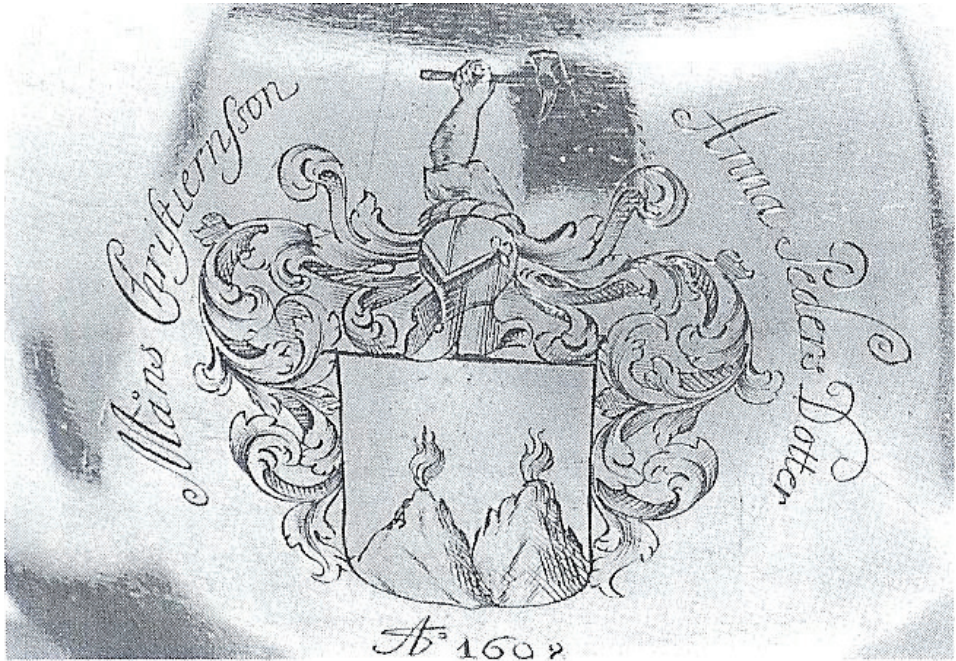
I maj månad 2009 avhöll Societas Heraldica Scandinavica det 5. Nordiska heraldiska kollokviet i Stockholm under temat *Personvapen och vapenrätt*. Det kunde vara en anledning att närmare granska några vapen inom en i synnerhet på 16- och 1700-talet utbredd svensk släkt, brukssläkten Christiernin, och se på hur blasoneringen förhåller sig till de personer som förde eller fortfarande för vapen med anknytning till denna släkt. Går det att påvisa sammanhang mellan vapnets figurer, deras kombinationer och de personer som fick vapnet tilldelat eller antog det?

Vad betyder vapnet? Det är heraldikens kanske vanligaste fråga, och det har av Sven Tito Achen sagts att det sällan går att besvara en sådan fråga tillfredsställande och med säkerhet. Först och främst för att de flesta vapen inte har någon betydelse. De har det praktiska ändamålet att representera och identifiera ägaren – en person, en släkt eller en institution, men utöver det har de ingen betydelse. Därefter för att i vapen som kanske har en betydelse, kan den betydelsen inte utan vidare förstås. Ett vapen kan vanligtvis inte läsas och en entydig förklaring på de heraldiska figurerna existerar inte. Icke desto mindre är enligt Sven Tito Achen ”den dektektiviske gläde” rubricerad som den tredje av *Heraldikens femten Glæder*,¹ och det hänger ihop med människans intresse för om vapnet kan säga något om sammanhanget mel-

lan ägaren och hans eller hennes vapen. Vad är detta ”något” som vapnets upphovsman eller första ägare kan ha lagt i sitt vapen? Vilka idéer eller känslor, syften eller påpekanden kan ligga bakom? Och det är av precis samma orsaker som jag har sökt svaret på frågan om några vapens betydelse och sammanhang med personer från den släkt jag själv tillhör.

Släkten Christiernin har sitt ursprung i Danmark där stamfadern Mogens Christensen (död 1607) var kyrkoherde på ön Holmsland norr om Ringkøbing fjord. Hans son Christiern Mogensen (1595–1659), Christier Månsson på svenska, flyttade 1621 till Sverige där han år 1636 arrenderade kronans stångjärnshammare i Ramnäs och därmed lade grunden till ett av landets största järnbruk. Christier Månssons barn antog namnet Christiernin, och redan i tredje generation var släkten mycket utbredd i Västmanland med en lång rad brukspatroner, bruksförvaltare och tjänstemän inom bergshanteringen.² Som betydande män blev flera av släktmedlemmarna stora donatorer till kyrkorna i de socknar där de verkade. Kyrkorna fick till exempel motta vinkannor, dopskålar, oblataskar, kalkar, paténer och ljusstakar, varav många fortfarande är i bruk.³

Till Gunnilbo kyrka donerades år 1698 en vinkanna i silver av brukspatron Adolph Christiernin i testamente efter hans mor Anna Pe-

Silverkanna, detalj av 1698 års vinkanna, Gunnilbo kyrka. Silver jug from Gunnilbo church.

dersdotter som avled detta år. Hon var änka efter Christier Månssons äldsta son Måns som hade avlidit 1689. Den päronformade och drygt 27 cm höga kannan är förgylld invändigt och på lock och lister, och är tillverkad år 1698 av mästare Johan Nytzel i Stockholm. På locket är den graverad med initialerna M.C.S. och A.P.D. I heraldiskt avseende är vinkannen intressant då den pryds av ett ingraverat vapen på bukens framsida. Vapnet kan blasoneras som en sköld med två eldsprutande berg. Hjälmén är av stickhjälmstyp. Själva hjälmprydnaden är en uppstigande högerarm hållande en bergmanshacka. På vapnets dexter sida är ingraverat "Måns Christiernsson", på sinister sida "Anna

Peders Dotter" och under "Å 1698". Hjälm-täcket är väl tilltagna akantusblad.

Kannen är således given till Gunnilbo kyrka till åminnelse av Adolph Christiernins föräldrar. Fadern Måns Christiernsson var i likhet med sin far en betydande entreprenör inom Sveriges järnindustri på 1600-talet, men i motsats till Christier Månsson, som koncentrerade sig på uppbyggandet av Ramnäs bruk, engagerade Måns Christiernsson sig på flera håll och blev i själva verket en mycket större brukspatron än sin far.

Han föddes den 24 december 1628 i Västerås och avled på Bockhammars bruk i Skinnskattebergs bergslag den 13 september

1689. Han blev både borgare och handelsman i Västerås, och efter faderns död 1659 förvaltede Måns Christiersson Ramnäs bruk för moderns och de omyndiga syskonens räkning. Före det hade han blivit förvaltare på Bockhammars bruk i Gunnilbo socken som ägdes av greve Magnus Brahes dotter Ebba, gift med riksrådet Jacob De la Gardie. Ebba Brahe innehade Bockhammars bruk från 1652 och sålde det till Måns Christiersson år 1667, ett år innan hon avled. Måns Christiersson etablerade sig också som brukspatron i Hälsingland genom att han år 1672, av rådman Hans Kohlmeter i Stockholm, köpte det påbörjade järnbruket i Ljusne med dess privilegier och skogsavtal. Bruket, som Måns Christiersson mestadels själv uppförde, kom att bestå av en masugn och två hamrar, vardera med två härdar. År 1684 fick han privilegier på anläggandet av ett järnbruk i Sunnäs där han anlade en hammare med två härdar. Måns Christiersson innehade dessutom sedan juli 1679 förpantningsrätten till Frövi bruk genom att Riksdrotsen Magnus Gabriel De la Gardie, son till Ebba Brahe, till sina stora slottsbyggen hade upptagit en mängd lån, bl. a. 80.000 dr. kopparmynt av Måns Christiersson som huvudman för ett konsortium långivare bestående av affärs- och släktförbindelser.

Måns Christiersson gifte sig den 24 juni 1651 i Västerås med Anna Pedersdotter (1628–1698) och fick 11 barn. Han blev stamfar för Christierninska släktens äldsta gren, Bockhammargrenen, som utdog 1823.⁴

Mot denna bakgrund förefaller det välvalt att hans vapen innehåller både bergmanshackan och eldsprutande berg. På gamla kartor var ett brinnande berg ett sätt att mar-

kera malmfyndigheter, säkert en reminiscens av tron på att dolda skatter kunde upptäckas med trolleld. Men det brinnande berget har sedan Gustaf Vasas tid också varit symbol för hertigdömet Västmanland, vilket utan vidare också kunde användas i Måns Christierssons vapen, då hans verksamhet till största delen försiggick i just Västmanland. Detta landskapsvapen hade ursprungligen endast ett eldsprutande berg, men förändrades senare till tre som har tytts som både kolmilor, masugnar, gruvor och vårdkasor. I dag blasoneras läns- och landskapsvapnet för Västmanland som: i ett fält av silver ett blått uppskjutande treberg med tre röda lågor.⁵ För övrigt var det inte ovanligt att bergsmän använde ett härads-, bergslags- eller landskapssigill.⁶ Brukspatron Måns Christiersson följde således vanlig praxis då han använde Västmanlands eldsprutande berg i sitt vapen.

I Gunnilbo kyrka finns ännu en avbildning av Måns Christierssons vapen. Han avled nämligen på Bockhammars bruk inte långt från Gunnilbo och begravdes den 20 oktober i ortens kyrka. Graven är markerad med en stor stenskiva med fyra järnringar och med samma sköld som på den omtalade vinkannen, dock med en skillnad – hjälmen. På gravstenen är hjälmen en öppen hjälm, en bygelhjälm sedd rakt framifrån. Den öppna bygelhjälm var ursprungligen avsedd endast för adeln, men som den snart kom att uppfattas som en statussymbol användes den av både adliga och ofrälse personer i Sverige, tills det 1762 bestämdes att öppen hjälm endast fick användas av adliga. Måns Christiersson tillhörde inte frälset, som tidigare nämnt hade han ju borgerskap

Västmanlands vapen. *The coat og arms for Västmanland.*

i Västerås, men det hindrade inte både gravörens och stenhuggarens påkostade utförande av vapnet på både silverkannan och den imponerande gravstenen.

Däremot uppnådde Måns Christierrssons brorson Carl Christiernin (1685–1747) den värdigheten. Han var född på Ramnäs bruk som hans far Erik hade övertagit, studerade vid Uppsala Akademi och sökte sig sedan till Bergskollegium där han år 1699 blev auskultant. Förmodligen var det sedan en kombination av ett intresse för juridik och administration, och svenska statens stigande behov för tjänstemän som gjorde, att

han år 1707 blev förordnad till stadssekreterare i Arboga stad. Då Sverige mellan år 1710 och 1712 drabbades av böldpest, blev Arboga under hösten 1710 och fram till maj 1711 rikets huvudstad, bl. a. måste alla kungliga råd inkvarteras i staden. Det medförde förstås ökade arbetsuppgifter för magistraten, och man beslöt därför tillsätta en särskild politieborgmästare. Den 24 oktober 1710 utnämndes Carl Christiernin till denna befattning, en tjänst som han skulle sköta vid sidan om stadssekreterarämbetet så länge den extraordinära situationen krävde det. År 1714 utnämndes han till häradshövding i Västmanland och den 11 oktober 1718 till häradshövding i Åkerbo och Skinnskattebergs härader. Den 18 mars 1720 upphöjdes han i adligt stånd av drottning Ulrica Eleonora med namnet von Christierson, och introducerades år 1720 på Sveriges Ridarhus under nummer 1725 bland adelsmän.⁷ Sköldebrevet anger hans nya förlämnade vapen:

”En blå Skiöld, hwaröfwer går en Bande af Silfwer emellan ett Hiortehufwud och en Wichtskåhl, bägge af gull, warandes sielfwa banden zirad med trenne röda Musslor. Ofwan på Skiölden står en öppen Tornerhielm, öfwer hwilcken lyser en gyllende Sool, ofwanföre twänne blå Strussfedrar. Krantzen och Löfwärcket är af gull, silfwer, blått och rödt...”⁸

Vilken förbindelse kan nu spåras mellan dessa heraldiska figurer och den nyadlade Carl von Christierson? Skall förklaringar sökas hos honom, hans släkts historia eller från något tredje håll? Några ledtrådar har inte bevarats bland hans efterkommande och

Måns Christierssens gravsten i Gunnilbo kyrka. *The tombstone of Måns Christiersson in Gunnilbo church.*
Foto: Carl-Thomas von Christiernson.

framgår inte heller av de bevarade handlingar som rör själva nobiliseringen.

Vad angår viktskålen, så är det helt logiskt att placera den romerska gudinnan Justitias symbol för rättvisan i vapnet för en härads-hövding. Den är symbol för domarverksamhet, lagkunnighet, juridik och rättsskipning. Avbildningen av Justitia med vågskålen och svärdet i handen talar om likhet för lagen, avvägandet av parternas synpunkter och det rättvisa straffet. Här har vi en klar anknytning mellan den adlade och en av vapnets symboler.

Musslan är en gammal och mycket utbredd heraldisk figur. Den användes ursprungligen i antiken som en symbol på fruktbarhet, på livets början, förnyelse och fortsättning, men med kristendomen fick

den en annan utgångspunkt – musslan blev en pilgrimssymbol och användes bl. a. av många korsfarare. En av Jesu lärjungar, Sankt Jakob, anses vara begravnen i Santiago de Compostella i Spanien, och som bevis för att pilgrimer hade besökt denna vallfartsort hämtade de ett skal av Jakobs musslan med sig hem. Vad angår fruktbarhetssymbolen, så kan musslan förstås vara tänkt som symbol på den nya adelsätten och förhoppningen om dess fruktbarhet och fortbestånd. Söker man en tolkning i släktens historia innan nobiliseringen, kan det tänkas att musslan som religiös symbol skall visa tillbaka till ättens stamfar, prästen Mogens Christensen på Holmsland. Vapnets tre musselskal kan då samtidigt symbolisera treenigheten: Fadern, Sonen och den Heliga Anden eller

Adliga ätten von Christiersons vapensköld som visat i sköldebrevet. *The coat of arms of von Christierson as in the patent of nobility.* Foto: Carl-Thomas von Christierson.

också de tre kristna kardinaldygderna: tro, hop och kärlek.

Men en helt annan, och förmodligen riktigare, tolkning är att musslan skall visa den nyadlades förbindelsen till ätterna von Hylteen med bröderna Anders och Samuel von Hylteen. År 1708, kort efter sin ankomst till Arboga, hade Carl Christiernin gift sig med sin styvsyster Regina Euphrosyna Petre. Efter att hon avlidit 1719 sökte den nyutnämnda häradshövdingen sig snart en ny hustru. Liksom den första kom också denna från den närmaste familjen. Regina Euphrosynas moster Regina hade år 1701 gift sig

med borgmästaren Anders Hylthén, som i Stockholm gjort en lysande karriär. Efter att ha auskulterat i hovrätten blev han 1693 ridarhusfiskal och som Carl Christiernin både stadssekreterare och justitieborgmästare. Han deltog 1710 som borgarståndets ordförande vid utskottsmötet i riksdagen och var, som borgarståndets ordförande vid riksdagarna år 1713–14 och 1719, bland de mest framträdande. Med sin bror Samuel Hylthén var han mycket aktiv i grundlagsutskottet vid utarbetandet av den nya regeringsformen. Bland annat hörde han till de som ansåg att Karl XII:s syster Ulrica Eleonora inte hade

arvsrätt till tronen, och Samuel Hylthén var den som på lantmarskalken Per Ribbings anmodan utarbetade den skrivelse där hon erkände detta. Anders och Samuel Hylthén hade 1714 blivit adlade von Hylteen, men de väntade till 1719 med att bli introducerade på Riddarhuset. Därmed uppnådde de att för en tid behålla sina framträdande roller i borgarståndet. Men Anders von Hylteen stod hovet nära och var inte emot att Ulrica Eleonora skulle få regera tillsammans med sin man Fredrik av Hessen.⁹ Anders Hylteen och Regina Petres dotter Anna Margareta blev Carl Christiernins andra hustru den 31 maj 1720.

Men innan detta giftermål ville Carl Christiernin ta nästa steg i karriären, han ansåg sig nämligen kunna ansöka om ovan nämnda adelskap.¹⁰ Visserligen kunde hans meriter knappast betraktas som annat än den slagna vägen fram för en ämbetsman som med åren uppnått en hög position i civilförvaltningen, men därtill hade Carl Christiernin skaffat sig en egendom med frälserättigheter, således en egendom som endast fick innehas av adliga personer. Det är antagligen fråga om Östuna gård i Björskogs socken eftersom han i husförhörlängden anges som ägare år 1725.¹¹ Han var alltså ägare till frälsegods och stod i beråd att gifta sig med en ung flicka från en adlig politisk betydande ätt med nära kontakt till hovet. Den blivande svärfadern Anders von Hylteen förordade adelskapet i ett personligt brev till drottningen som omedelbart godkände ansökningen med sin signatur.¹² Carl von Christiersons svärfars ovannämnda yngre bror Samuel var assessor i Svea Hovrätt, lagman och landshövding i Kristianstads län,

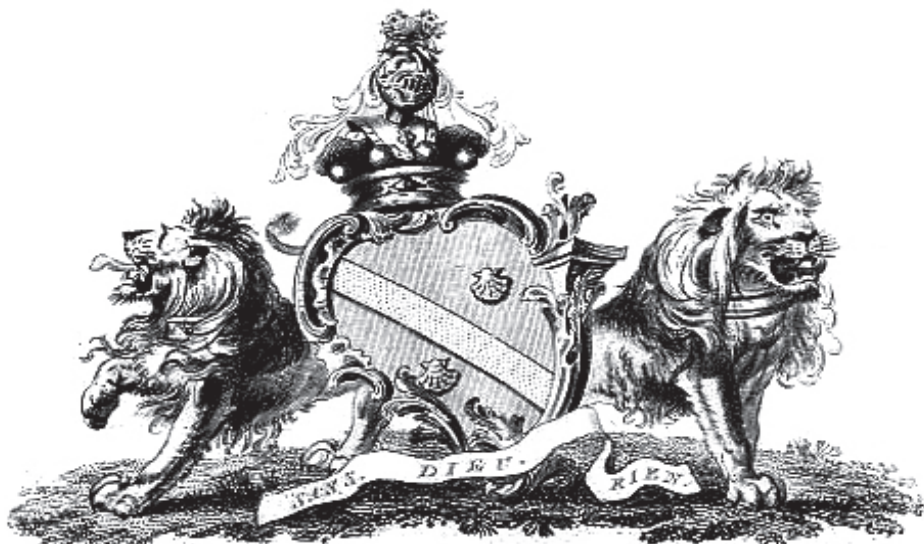
och han hade den 23 maj 1719 upphöjts till friherre. I sitt förbättrade vapen förde han i sköldens första och tredje fält tre musslor, två över en, och i sinister hjälmprydnad också två strutsfjädrar. Rutger Croneborg har påpekat hur strutsfjädrarna kan betraktas som attribut för civila ämbetsmän, vilket ju passar in bra för både Carl von Christierson och Samuel von Hylteen.¹³ Det kan knappast råda något tvivel om att Carl von Christierson kvitterade för stödet från sina Hylteenska släktingar genom att uppta dessa symboler från friherrliga Hylteenska vapnet i sitt eget. Hans svärfar Anders von Hylteen förde visserligen varken musslor, strutsfjädrar eller andra av de symboler som Carl von Christierson upptog i sitt vapen, endast färgerna blått och guld var även hos Hylteen dominerande. De kan således betraktas som ättefärger.

Däremot bör ett annat förhållande angående de tre musslorna anmärkas – de nära familjebanden med släkten Petre. Den svenska släkten Petre anges ha invandrat från Montrose i Skottland där George Petre, d. år 1627 var borgmästare (provost). Dennes son Robert (1614–1690) flyttade 1644 till Arboga där han blev handelsman och brukspatron på Ockelbo järnbruk. Det var hans dotter Regina som blev gift med Anders von Hylteen. Mellan släkterna Christiernin och Petre var förbindelserna talrika, exempelvis var, förutom Carl von Christierson, också två av hans bröder Joakim och Pehr gifta Petre.

Tidigare ansågs felaktigt denna skotska släkt höra ihop med den engelska släkten Petre med bl.a. Sir William Petre (ca. 1505–1572) som adlades år 1543 och var Secretary of State åt såväl Henrik VIII, Edward VI,

Friherrliga ätten von Hylteens vapen. *The coat of arms of baron von Hylteen.* Foto: Carl-Henrik Stiernspetz, Sveriges Riddarhus.

Engelska ätten Petre of Writtles vapensköld. *The coat of arms of Baron Petre of Writtle.*

Mary I och Elisabeth I. Dennes son John (1549–1613) blev år 1603 Lord Petre, 1st Baron of Writtle. Denna engelska och ännu fortlevande släkt Petre för en röd sköld med en silvermussla på var sida om en balk av guld.¹⁴

Här föreligger då också den inte osannolika möjligheten att både Carl von Christiernson och Samuel von Hylteen, genom att i sina vapen inkorporera symboler från det Petreska vapnet, ville visa sina personliga förbindelser och allianser. I 1700-talets Sverige fanns det gott om invandrade och adlade skottar, och släkten Petre var en mycket lämplig bundsförvant för en häradshövding med starka intressen i Sveriges järnindustri.

Den gyllene solen, som med sitt ansikte lyser över vapnet, har till alla tider och över hela världen varit föremål för tillbedjan. Den

ger ljus och värme, allt liv är beroende av den och från solen kommer lycka och välstånd. Solen står också för Gud och hans skaparkraft och från honom strålar ljus, värme och kärlek. Det är närliggande att tolka den lysande solen här som bild på Guds godhet och nådiga försyn som strålat över Carl von Christiernson, hans familj och förfäder.

Betydelsen av hjorthuvudet är däremot helt osäker, det är inte ens sagt att den överhuvudtaget har någon i detta fall. Djur har alltid använts som heraldiska bilder, t. ex. lejonet, leoparden och vildsvinet som symbol på styrka, mod och snabbhet, och hornen på en ox eller andra djur symboliserar styrka och fruktbarhet. Många svenska och danska uradelssläkter har sina namn häriifrån: Oxen, Horn, Hjort, Stenbock och Daa. Hjorten är ett soldjur och har använts i för-

bindelse med livets träd. Den står för livets förnyelse, skapandet, eld och gryning. Hornen, som likt ett träd förnyar sig periodiskt, står för övernaturlig makt, gudomlighet, livsprincipen, styrka och virilitet. Naturligtvis kan hjorthuvudet i släktvapnet tolkas på detta sätt. Men härtill kommer att djurfigurer i hög grad har använts också för sitt rent dekorativa värde. Detsamma gäller för övrigt de båda strutsfjädrarna. Fjädrar från strutsen, påfågeln och andra färggranna fåglar har alltid använts som prydnad.

I vapnet har använts fyra av de heraldiska tinkturerna. Röd är blodets och därmed livets färg. Röd står för eld, krig och kamp, men samtidigt också för kärlek och känslor, symboler för egenskaper som ansågs viktiga för en adelsman. Blå är himlagudarnas färg, och även himmeldrottningen Marias kjol och kåpa har denna färg. Kyrkan tog den blåa färgen till sig som tecken på den gudomliga visheten, på sanning och trohet. Steget från den kyrkliga makten till kungarnas världsliga makt var kort, och blått blev således symbol på kungamakten, på lojalitet och lydnad för makt och lag. Gul motsvaras i heraldiken av metallen guld och guld, den finaste av alla metaller, står för världens ljus, helighet och härlighet och för rikedom och prakt. Guld står för både gudomlighet och kunglighet, och därmed också för givmildhet, storsinhet, ädelmod och visdom. Den vita färgen, som motsvaras av metallen silver, är en oblandad färg. Den är utan nyanser och därmed ren. Och renhet i alla begrepps betydelser är symboliserat med vitt: den kristna tron, nåden, uppståndelsen, oskuld och upphöjd moral men också vänskap och fred.¹⁵ I Carl von Christiersons vapen är fär-

gerna blått och guld framträdande vilket, förutom de ovannämnda ättefärgerna, har sin naturliga förklaring i att det rör sig om de svenska färgerna från riksvapen och flagga.

I Christierninska släkten finns ytterligare en adlig ätt – af Cristiernin. De tidigare omnämnda Måns och Erik Christierson hade en bror, kontraktsprosten Johannes Christiernin i Fellingsbro och stamfar för Fellingsbrogrenen, vars sons sons son Harald Christiernin (1751–1799) adlades på grund av sina framstående meriter som sjöofficer. Efter att som knappt åttaårig ha börjat vid Uppsala Akademi stod han som 15-årig till sjös på ett svenskt handelsfartyg och innan han fyllde 25 var han år 1776 kaptenlöjtnant vid galärflottan och major vid amiralitetet. Åren 1777–1780 tjänstgjorde han i engelska flottan och var med om drabbningar mot Frankrike, Spanien, Holland och dåvarande engelska kolonierna i Amerika. År 1780 blev han kommandör på den svenska fregatten *Svarta Örnen* om 36 kanoner, med vilken han som neutralitetsvakt i juni månad avseglade med en konvoj på 11 handelsfartyg. I Engelska kanalen upptäckte man den 17 juli på *Svarta Örnen* att ett par engelska kuttrar uppehöll en svensk galeas och hade skickat en slup för att närmare undersöka det svenska skeppet. Christiernin sköt skarpa skott och tvingade engelsmännen på flykt varefter galeasen fick ansluta sig konvojen. För detta utnämndes han den 27 november 1780 av Gustaf III till Riddare av Kungliga Svärdsorden och dubbades härtill efter hemkomsten på Stockholms slott. Av Stockholms skeppsredare mottog han en särskild äreskänk som bevis på deras högaktning och tacksamhet för de skyddade fartygen, och den respekt han visat

svenska flaggan genom sitt modiga uppträdande. Året efter företog han en liknande resa som neutralitetsvakt med *Svarta Örn*.

År 1782–83 företog han en resa till Medelhavet med dubbelfregatten *Gripen*. Han skulle igen leda en konvoj genom Engelska kanalen, men därefter, och med kreditiv av den 11 juli 1782, fortsätta till Tanger i Marocko som ambassadör för att friköpa svenska handelsfartyg som uppbragts av marockanska sjörövare. Då konvojen passerade South-Foreland vid Dover i Engelska kanalen råkade han i dispyt med engelska fregatter som ville tvinga honom att låta handelsfartygen undersöka. Christiernin vägrade och försäkrade på sin ära att skeppen inte medförde smuggelgoods och hotade med att möta våld med våld, varefter han slog larm och lät *Gripen* lägga sig jämsides med den främsta fregatten. Då engelsmännen såg att han var beredd till strid lät de konvojen fortsätta.

Då *Gripen* på hemvägen lade till i Malaga för att hämta vatten beskylldes det oriktigt för tobaksmuggleri och belades därför av guvernören med embargo och förbjöds lämna hamnen. Kommendör Christiernin svarade då att ingen hade rättighet eller förmåga att beslaglägga Hans Svenska Majestäts krigsfartyg, och att fregatten därför ville förflytta sig från redden till inre hamnen, stanna i tre dygn och därefter avsegla, vilket också skedde. Den 22 juli 1783 upphöjdes han av Gustaf III i adligt stånd med namnet af Cristiernin. År 1786 och 1787 var han befälhavare på fregatten *Diana* under en Medelhavsexpedition och, med kreditiv av den 15 september 1786, igen anförtrord ett beskickningsuppdrag till Marocko. *Diana* var ett av

Adliga ätten af Cristiernins vapensköld. The coat of arms of af Cristiernin. Foto: Carl-Henrik Stiernspetz, Sveriges Riddarhus.

Fr. H. af Chapmans nybyggen, och rekordresan från Dover till Lissabon 1–4 november bevisade Chapmans överlägsna nya fartygskonstruktioner.

År 1785 hade Harald af Cristiernin blivit överstelöjtnant och 1788 befordrades han till överste. Detta i anledning av att han som kommendör på krigsfartyget *Prins Gustaf Adolf* med 64 kanoner deltog i en eskader på 29 fartyg som under Hertig Karls ledning, och under slaget vid Hogland den 17 juli, erövrade det ryska linjeskeppet *Vladislav* med 74 kanoner och dess besättning på 783 man. År 1795 blev Harald af Cristiernin konteramiral och 1797 chef för sjömilitiedepartementet och kommendant i Karlskrona.¹⁶

Harald af Cristiernins vapen blasonerades på följande sätt i sköldebrevet:

”En skjöld, som genom en från mitteln af sidorne upgående inbögd spets, eller mantelskura är fördeld i trenne fält. De bägge öfre fälten å ömse sidor om spetsen äro af Guld och uti hvardera ses en fläckt Örn af svart färg. Det nedra fältet åter är blått, och deruti en till höger vänd och uprätt stäld Gyllende Grip, öfver hvars hufvud ses en växande halfmåne af silfver. Uppå skjölden är en öppen Tornerhjälm och deruppå en Gyllende Pyramid, som på sin spets visar Vårt Höga Namns Chiffre ett Gyllende G III, som kastar sina strålar åt alla sidor. Warandes Pyramiden åtföljd till höger af en svänsch och till vänster af en engelsk Cronflagg, hvars Gyllende flaggstänger äro korsvis stälde framför Pied’ Estalen. Hjelmcrantsen är vriden af Guld, Blått, Silver och Svart, och löfverket är i dagen af Guld, men i grunden skiftevis blått och svart...”¹⁷

I sköldebrevet anförns namnformen af Christiernin men på vapenplåten i Riddarhussalen står af Cristiernin. Enligt Harald af Cristiernins son, kammarherren Michael af Cristiernin, använde släkten namnformen utan h. Åtten af Cristiernin introducerades på Sveriges Riddarhus år 1788 under nummer 2147 och utdog på manssidan år 1881.

Vapnet alluderar i högsta grad på den adlade Harald af Cristiernins marina karriär. Sköldens grip och de två svarta örnarna symboliserar hans skepp *Gripen* och *Svarta Örn* där han som kommandör visade prov på sitt mod och duglighet som officer. Månen är med sitt återkommande avtagande och tilltagande symbol på tidens kretslopp, på födelse, död och återuppståndelse, och därmed på odödlighet och evighet. Samtidigt är månen en islamisk religiös symbol, och torde därmed kunna visa på Harald af Cristiernins beskickningsresor till Marocko. De

två i kors ställda flaggorna omtalas som kronflaggor och skall förstås som en svensk och engelsk örlogsflagga. Var för sig kan de symbolisera att Harald af Cristiernin tjänstgjorde i både svenska och engelska flottan, men mera troligt är att de skall markera hans strider med engelska krigsfartyg.

I svensk adelsheraldik finns ett förtillfälle till detta. Då sedermera amiral Gustaf Psilander adlades 1712 fick han i sitt vapen som hjälmprydnad en svensk och åtta engelska flaggor till åminnelse av hans strid mot åtta engelska krigsskepp i Engelska kanalen den 27 juli 1704. Psilander var kommandör på krigsskeppet *Öland* som skulle skydda en svensk handelsflotta på väg hem till Sverige från Portugal. Då Psilander vägrade stryka svenska flaggan för den engelska, angreps han av de åtta engelska linjeskeppen och kämpade en lång och våldsam strid mot dem, tills *Öland* svårt skadad tillsammans med de svenska handelsfartygen uppbbringades. Av diplomatiska skäl fick *Öland* och handelsfartygen fortsätta efter nödiga reparationer.¹⁸

Gustaf III:s namnchiffer på toppen av pyramiden som kastar sina gyllene strålar över Harald af Cristiernins vapen är ett särskilt bevis på kunglig nåd och visar hur högt den adlade stod i kungens gunst, vilket även framgår av hans son, kammarherre Michael af Cristiernins beskrivning.¹⁹ Monarkens och undersåtens vägar hade korsats första gången redan år 1771. Harald af Cristiernin tjänstgjorde nämligen på skeppet *Sofia Albertina* som förde den ännu okrönte unge kungen från Pommern hem till Sverige, då han på sin franska resa fick skynda hem efter faderns död. Pyramiden i sig själv är tradition i militära vapen och används ofta i

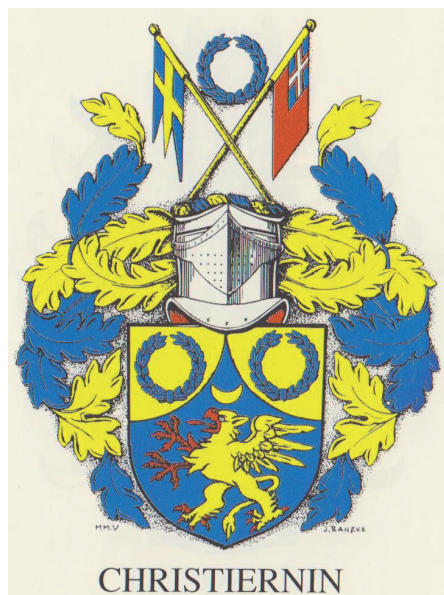
minnesmärken och monument som firar militära triumfer.

Som avslutning av denna genomgång av vapen i Christierniska släkten kan det vara på sin plats att knyta några kommentarer till det Christierninvapen som publicerats i Skandinavisk Vapenrulla 2005–2006. Vapnet är tecknat av Jan Raneke och vapentagaren är kognatisk Christierninättling. Blasoneringen är som följer:

”Sköld: delad medelst inböjt mantelsnitt i guld vari två blå lagerkransar, och blått vari en grip åtföljd ovan av en uppgående måne (crescent), allt guld. Blått hjälmtäcke fodrat med guld. Hjälmprydnad: Svensk örlogsflagga och örlogsfregatten Svarta Örnen flagga (röd med korsförsedd blå fyrkant) korslagda och däröver en blå lagerkrans.”²⁰

Enligt Skandinavisk Vapenrulla skall vapnet syfta dels på släktskapet med den adliga grenen med det bevarade mantelsnittet, gripen i det nedre fältet och flaggan från Harald af Cristiernins örlogsfregatt *Svarta Örnen*, dels på släktens akademiska bakgrund med lagerkransen som bärs av disputerade. Lagerkransen skall också ses som en stark segersymbol för historiska och framtida framgångar inom både militären, ekonomin och akademien. Skandinavisk Vapenrulla anger som källmaterial *Nordisk familjebok 1904–1926*, artikeln ”Christiernin” och *Nättidningen Rötter* som utges av Sveriges Släktforskarförbund.

Vapnet och den publicerade bakgrundsinformationen är på vissa områden något problematisk. För att börja med det sista så är det korrekt att släkten Christiernin etablerade sig i Sverige med den danska prästsonen Christier Månsson som med åren blev

Det borgerliga vapnet Christiernin, *coat of arms Christiernin*. Skandinavisk Vapenrulla 2005–2006, SVR 678/2006.

brukspatron i Ramnäs, men att den danska släkten enligt ”osäker uppgift” skall härstamma från norra Frankrike eller södra Belgien och att den kom till Danmark på 1400-talet är felaktigt. Det finns inga vetenskapligt hållbara belegg för detta.²¹ Förmodligen har här skett en sammanblandning med inlägg i diskussionen Christiernin på Rötters anbytarforum som omhandlar vallonsläkten de Morgny (Mornie) och Petter Pettersen Mornie (1708–1777) som gifte sig med Maria Christina Christiernin (1715–1768).²²

Vapnets komposition är i sig själv välbalanserad, klar och tydlig med heraldiska figurer där sköldens lagerkransar återfinns i hjälmprydnaden. Om man jämför vapnet

med adliga ätten af Cristiernins uppstår emellertid flera problem. I bägge vapnen delas skölden med inböjt mantelsnitt i guld och blått. Likaså är gripen och halvmånen som allmänna bilder identiska i båda vapnen. Hjälmtäckets tinkturer är de samma, och hjälmprydnaden består i båda vapen bl. a. av två korsställda fanor, varav den ena är en svensk örlogsflagga. Vapnen utvisar alltså stora likheter.

Av hjälmprydnadens två korsställda flaggor är dexter flagga den svenska tretungade örlogsflaggan, medan sinister flagga i Skandinavisk Vapenrulla anges som "örlogsfregatten Svarta Örnens flagga", en röd flagga med blå kanton försedd med ett vitt kors med röda kanter. Men de i Skandinavisk Vapenrulla angivna källorna ger inte belägg för att det rör sig om *Svarta Örnens* flagga och blasoneringen i avskriften av ätten af Cristiernins sköldebrev anger ju att det skall vara en engelsk kronflagga. Ätten af Cristiernins originalsköldebrev finns inte på Sveriges Riddarhus, och då det torde ha förkommit kan originalmålningen av vapnet inte studeras i detta syfte. På vapenplåten i Riddarhuset är den svenska örlogsflaggan tydlig medan den andra är rektangulär och något otydlig. Duken förefaller vara utförd i både guld och vitt med en blå fyrkant med rött i kanton. Jämför man med färgplanschen i Klingspors *Sveriges Ridderskaps och Adels Wapenbok*²³ ses att flaggan är röd med blå kanton vari ett rött kors. Möjligen har det röda korset vita kanter men det kan röra sig om otydligt tryck. Däremot anger skrafferingen i Klingspors *Vapenbok*, och därmed också i Jan Ranekes *Svensk adelsheraldik*, en röd flagga med kanton i blått försedd med ett svart kors med

vita kanter.²⁴ Det är alltså något oklart hur flaggan egentligen skall se ut.

Ett par tänkbara möjligheter till flaggans utseende föreligger. Ser man på Storbritanniens nuvarande flagga Union Jack, är den historiskt sett en sammanställning av tre flaggor: Englands vita flagga med ett rött St. Georgskors, Skottlands blå flagga med det vita genombrutna andreaskorset och Irlands vita flagga med ett rött genombrutet andreaskors. Flaggan representerar sedan 1801 unionen mellan England, Skottland och Irland. Före detta ingick endast Englands och Skottlands flaggor. Det innebär, att då Harald af Cristiernin adlades år 1783, använde England en unionsflagga som på blått botten hade både ett rött georgskors med vita kanter och ett vitt andreaskors men inte ett rött andreaskors.

Denna flagga ingick, liksom idag den nuvarande unionsflaggan, i kanton i tre andra marina flaggor, *The Red Ensign*, *The Blue Ensign* och *The White Ensign*. Dessa tre användes och används fortfarande av engelska fartyg enligt närmare bestämmelser.²⁵ Den flagga som Klingspor och Raneke visar är närmast *Red Ensign*, unionsflaggan på rött botten. *Blue Ensign* är unionsflaggan på blått botten. Om man på vapenplåten i Riddarhuset uppfattar flaggdukens färg som vit föreligger en flagga som påminner om *White Ensign* som användes av engelska flottan 1707–1800: den ursprungliga St. Georgsflaggan med den gamla unionsflaggan i kanton. Men hur den engelska kronflaggan i af Cristierninska vapnets hjälmprydnad sist och slutligen skall se ut får antagligen anstå tills originalsköldebrevets vapenbild eventuellt framkommer. Inte heller det von Psilander-

ska vapnet har korrekt engelsk flagga, de åtta engelska flaggorna är röda men med unionsflaggan helt i silver i kanton.²⁶

Skillnader mellan af Cristierninska och det nya Christierninska vapnet föreligger förvisso också. Det adliga vapnets svarta örnar är utbytta till blåa lagerkransar, hjälmprydnadens pyramid har utelämnats liksom det kungliga namnchiffret och ersatts med en blå lagerkrans. Självfallet har den adliga öppna bygelhjälmén ändrats till en borgerlig och sluten stickhjälm. Även antalet färger har reducerats eller ändrats: den svarta färgen har utelämnats, månen av silver har ändrats till guld och gripens beväring har ändrats från guld till röd. Således har kravet om god heraldisk sed med två skillnader i sköld respektive hjälmprydnad uppfyllts.²⁷ En förväxling av vapnen bör trots allt inte kunna ske. Men frågan uppstår ändå om inte en större åtskillnad till det af Cristierninska vapnet borde ha eftersträfvats.

Vapentagaren har angett rätt att använda vapnet till hans äkta maka och alla ättlingar med äkta makar bärande namnet Christiernin, dock så att ingifta förlorar rätten vid skilsmässa. Vapentagaren, eller efter honom hans äldsta levande ättling med namnet, kan likaledes ge rätt att använda vapnet åt andra efterkommande med släktnamnet och härstammande från den svenska anfadern. Denna bestämmelse torde medföra att även kognatiska efterkommande som bär namnet Christiernin kan få rätt att använda vapnet, vilket då är i överensstämmelse med den svenska namnlagen, som sedan 1982 bestämmer att ett barn kan anta sin mors efternamn som i vapentagarens fall. Det är även vanlig praxis i dag att makar antar samma vapen

och medger rätt till alla efterkommande att föra det. Därmed uppnås jämställdhet mellan könen och en mera nutida uppfattning av släktbegreppet än den rent agnatiska. Men enligt heraldisk tradition ärvs vapen af efterkommande i manslinjen och icke via kvinnolinjen.

För en Christierninättling är en syftning på släkten Christiernin i ett vapen inte orätt, det är tvärtemot både önskvärt och lämpligt. Men jag anser att en syftning på ett släktskap med adliga ätten af Cristiernin inte kan anses välvald, dels då detta vapen endast kunde föras av ättens medlemmar och dels eftersom vapentagaren enligt upplysningarna i Skandinavisk Vapenrulla inte är en ättling till Harald af Cristiernin. I stället kunde släktskapet med hela släkten Christiernin ha angivits och därmed en möjlighet uppnåtts, med att i högre grad använda symboler som hör till svensk järnhantering och bruks-historia som i Måns Christiersons fall, det yrkesområde som i särklass karakteriserar denna släkt. I Skandinavisk Vapenrulla hänvisas alldeles riktigt till militära och akademiska traditioner inom släkten, men även befattningar inom kyrkan, handel, juridik, statlig administration och hovtjänst återfinns bland medlemmarna. Då hade samtidigt ett formspråk och en symbolik som direkt hänvisar till en adlig och utdöd ätt, en i sammanhanget mycket begränsad del av Christierninska släkten, kunnat undvikas. Vapentagaren torde knappast heller ha övervägt att använda symboler från den ännu fortlevande ätten von Christiersons vapen.

Bland de områden som Martin Sunnqvist har anfört omkring heraldisk förväxlingsbarhet är graden av motivisk likhet, graden

av relevans i allusions- och associationsförmåga och den bleknande minnesbilden.²⁸ De två första områden har i någon mån behandlats omkring det nya Christierninvapnet i denna uppsats. Vad angår det sista, så handlar heraldik bland annat just om fasthållandet av en bild, ett vapen och de konnotationer som omger vapnet, vapentagaren och hans släkt, alltså ett undvikande av en bleknande minnesbild. Den Christierninska släkten fortlever men är på inget sätt så talrik som den var, och kännedomen om släktens särställning i Sveriges järnbrukshistoria är inte vidare utbredd utanför genealogiska och järnbrukshistoriska kretsar. Så mycket större orsak finns då att i dag fasthålla minnesbilden i ett släktvapen och använda heraldiken och dess möjligheter, konstnärliga värde, skönhet och glädjeämnen till detta ändamål.

Noter:

- 1 Sven Tito Achen: *Heraldikkens femten Glæder*. København 1978, s. 43f.
- 2 Carl-Thomas von Christierson: Släkten Christiernins danska ursprung i Håkan Skogsjö (red.) *Släktforskarnas årsbok 2004*. Västervik 2004, s. 165ff.
- 3 Gunnar Ekström: *Kyrksilvret i Västerås stift genom tiderna* band I–V. Västerås 1977–1983.
- 4 Bertil Boëthius: Christiernin i B. Boëthius (red.) *Svenskt biografiskt lexikon*, band 8. Stockholm 1929, s. 466ff. Per Niclas Christiernin: *Stamm-Tafel till upplysning om den Christierninska släkten*. Upsala 1785. Bertil Waldén: *Frövifors bruk och dess föregångare Frövi bruk*. Stockholm 1951, s. 31ff.
- 5 Clara Nevéus & Bror Jaques de Wærn: *Ny svensk vapenbok*. Stockholm 1992, s. 30f och 42.
- 6 Martin Sunnqvist: *Släktvapenrätt – en jämförande studie av den historiska och nutida, engelska, tyska och svenska rättsliga regleringen av*

- släktvapen och dess förhållande till varumärkesrätten*. Lunds Universitet 2001, s. 111.
- 7 Tor Carpelan: *Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna*, band 1. Helsingfors 1954, s. 219.
 - 8 Sköldebrev för adliga ätten von Christierson, Finlands Riddarhus arkiv.
 - 9 Bengt Hildebrand: von Hylten i Erik Grill (red.): *Svenskt biografiskt lexikon*, band 19. Stockholm 1971, s. 548ff.
 - 10 Odaterad ansökan om adelskap, ansökan om adelskap 5.3.1720 och meritförteckning 19.4.1720 i Ämnessamlingar 6454, Biographica, C, vol. II, Riksarkivet, Stockholm.
 - 11 Husförhörlängd 1500–1735, Björskogs socken AI:3.
 - 12 Anders von Hylteen, brev till Drottning Ulrica Eleonora 18.3.1720 i privat ägo.
 - 13 Rutger Croneborg, "Något om svensk adlig heraldik under den senare karolinska tiden", *Heraldisk Tidskrift* nr. 31, mars 1975, s. 11.
 - 14 Alexander Nisbet, *A system of Heraldry*, New Edition, Vol. 1, Edinburgh 1816, s. 104f. Thomas Alfred Fischer, *The Scots in Sweden*, Edinburgh 1907, s. 142. Lars Magnus Victor Örnberg, *Svenska ättartal*, Stockholm 1893, s. 359ff. Birger Steckzén (red.) *Hofors bruks historia*, Göteborg 1957, s. 55ff.
 - 15 *Politikens Symbolleksikon*, J. C. Cooper: *An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols* i översättning av Ejler Hinge-Christensen. Tønder 1994.
 - 16 Lenn Jacobson: Harald af Cristiernin i B. Boëthius (red.) *Svenskt biografiskt lexikon* band 8. Stockholm 1929, s. 490ff. *Svenskt biografiskt lexikon*, ny följd, band III. Örebro 1859–60, s. 337ff. Arnold Munthe: *Svenska sjöhjältar VI, H. af Trolle, F. af Chapman, O. H. Nordenskjöld, Gustaf III och svenska flottan 1772–1784*. Stockholm 1911, s. 160f, 163, 177, 189f och 216f. Gustaf Elgenstierna: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, band II. Stockholm 1926, s. 75.
 - 17 Avskrift av sköldebrevet för adliga ätten af Cristiernin i Sveriges Riddarhus arkiv. Ordet fläckt i avskriften av sköldebrevet torde vara felskrivning för ordet fläckande.
 - 18 Jan Glete: Gustaf von Psilander i Göran Nilzén (red.) *Svenskt biografiskt lexikon*, band 29. Stockholm 1995, s. 510ff.

- 19 *Svenskt biografiskt lexikon*, band III. Örebro 1859–60, s. 337–343.
- 20 Tor Flensmarck (red.): *Skandinavisk Vapenrulla 2005–2006*. Gdansk, Polen 2007, SVR 678/2006.
- 21 Von Christiernson, a. a.
- 22 Diskussionen Christiernin på <http://aforum.genealogi.se/discus/> (citerad 20.6.2009). Se vidare: Bjarne Berg: *Vallonernas spår*. Vasa 1998.
- 23 Carl Arvid Klingspor: *Sveriges Ridderskaps och Adels Wapenbok*, band 5, Adelsmän. Stockholm 1879.
- 24 Carl Arvid Klingspor: *Svea Ridderskaps och Adels Wapenbok. Omfattande alla kända så väl introducerade som ointroducerade Ätters vapen*. Stockholm 1890. Jan Raneke: *Svensk Adelsheraldik med Klingspors vapenbok*. Malmö 1990, s. 423.
- 25 Arthur Charles Fox-Davies: *A Complete Guide to Heraldry*. Nytryck, Bracken Books London, Indien 1993, s. 471f. och 611ff.
- 26 A. W. Stjernstedt: *Sveriges Ridderskaps och Adels Wapenbok*, band 1, grefvar och friherrar. Stockholm 1865. Jan Raneke, a.a., s.354.
- 27 Martin Sunnqvist, a. a., s. 157.
- 28 Martin Sunnqvist: "Skydd av person- och släktvapen", föredrag vid 5. Nordiska heraldiska konferensen i Stockholm den 22 maj 2009.

Islands kongekrone

Af Nils G. Bartholdy

TITLE: The Royal Crown of Iceland

ABSTRACT: Since 1380 Iceland had belonged to the Danish King. In 1918, Iceland became an independent Kingdom in a personal union with Denmark and therefore needed its own state emblems. The national flag – blue with a white cross with a red cross added through the center – created already in 1915 for restricted use became the official flag in 1918 in every respect. Iceland's first coat of arms – a crowned cod – had been replaced by a falcon in 1903 at the own request of Icelanders having national independence in view. Until 1948 the falcon of Iceland was displayed in the Danish Royal Arms' 3rd field together with the three crowns of the Nordic Union, the ram of the Faroe Islands and the bear of Greenland. The Icelanders, however, did not want to keep the falcon as the arms of the Kingdom of Iceland, but preferred the cross flag and the four so-called land-wights – a dragon, a vulture, a bull and a giant, mythical protectors of Iceland – as heraldic emblems. Sketches for the arms of the Kingdom of Iceland were designed by Ríkarður Jónsson: a shield quarterly having a certain resemblance to the Icelandic flag with the four land-wights in the four fields, all placed on a crowned manteau or in a crowned sovereign pavilion. The final arms approved in 1919 became a shield with the cross flag as its only figure, the land-wights as supporters and the Royal Crown on the top of the shield. Like most European crowns, the crown of Iceland had five visible arches and a globe and a cross. The leaves on the circlet had a very simple, roughly cut shape, the cap was blue and so were the pearls, too. Especially the blue colour, the main colour of the flag, is characterizing the Icelandic crown. The arms were used in seals and coins, and the crown was placed on the top of the King's cipher and was combined with symbols for the customs service, the telegraph service and the postal services of Iceland.

In 1925, the Danish armorist Poul Bredo Grandjean had, on his own initiative, a sketch made of a revised, consistent Royal coat of arms with the new Icelandic arms in the second field and the Icelandic crown together with the Danish Royal crown on the top of the shield – obviously inspired either by the Swedish-Norwegian King's achievement used during the period until 1905 when Sweden and Norway were united, or the armorial bearings of Austria-Hungary from 1915. The Order of The Icelandic Falcon, instituted 1921, was displayed beneath the shield together with the insignia of The Order of The Elephant and The Order of Dannebrog. King Christian X reacted very negatively to the proposal.

A Royal Ensign of Iceland was created in 1920: blue with a white Icelandic falcon with the crown of Iceland on its head, having a certain resemblance to the Norwegian Royal Ensign of 1905: red with the axe-bearing crowned lion.

The national bird also survived in The Order of The Icelandic Falcon, but without a crown on its head. The insignia were designed in 1921 by the Danish artist Hans Tegner who was assisted by Poul Bredo Grandjean. The first sketches had Royal crowns like the badge of The Order of Dannebrog and even crowns in the stars. The final badge of the new Order only got a crown as a suspending link. The blue-white-red colours of the flag were chosen for the ribbon.

The Icelandic crown, which never existed in a physical sense, was taken away from the young Kingdom's shield

and disappeared from The Order of The Icelandic Falcon as well, when Iceland became a totally independent Republic in 1944.

KEYWORDS: Crown of Iceland, National flag of Iceland, Falcon of Iceland, Arms of the Kingdom of Iceland, Order of The Icelandic Falcon, Royal Ensign of Iceland

AUTHOR INFORMATION: Nils G. Bartholdy, Senior Researcher, cand. phil., National Archives of Denmark - nils.bartholdy@gmail.com

Ved den dansk-islandske forbundslov af 30. november 1918 blev Island, der siden 1380 havde hørt under den danske konge, et selvstændigt kongerige i personalunion med Danmark. Loven, der bestod af 20 paragrafer og trådte i kraft dagen efter den 1. december, bestemte bl. a., at "I Kongens Titel er begge Staters Navne optagne". Christian X var herefter konge "til Danmark og Island", i Island "til Island og Danmark". Af loven fremgik det også, at Danmark på Islands vegne skulle varetage dets udenrigsansliggender, og at Island ikke havde noget orlogsflag.¹ Kongen fik en islandsk kabinetssekretær, Jón Sveinbjörnsson, og den danske hof- og statskalender blev udvidet med et særligt afsnit om kongeriget Island. For Island måtte der nu skabes statskendetegn svarende til landets status som kongerige, bl. a. en kongekrone, og det måtte forventes, at den nye tilstand ville få konsekvenser for kongens egen våbenføring.

Nationalflag

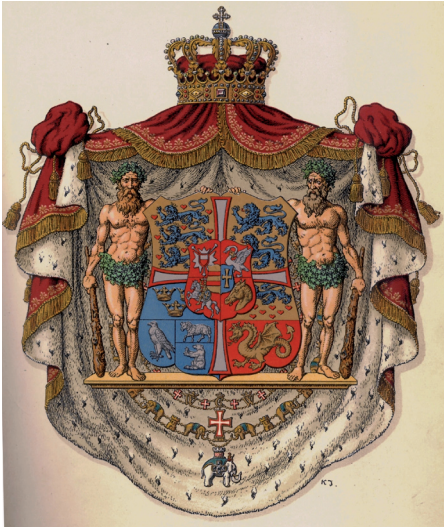
Et eget officielt flag – blå med hvidt kors hvori et rødt kors – havde Island haft siden den 19. juni 1915, men kun til brug på land og i islandsk territorialfarvand.² Forinden havde kongen ønsket, at islændingene skulle antage et særflag i form af Dannebrog med et islandsk nationsmærke. Et sådant flag mente

kongen ville kunne bruges både på land og til søs. Hvad der var tænkt på som nationsmærke, og hvordan det skulle anbringes i Dannebrog, fremgår ikke af det bevarede notat.³ Før 1915 havde islændinge som udslag af kampen for selvstændighed, der var begyndt i 1870'erne, i praksis flaget med et blå flag med en hvid falk eller med et blå flag med hvidt kors. Dette korsflag var også blevet hejst ved danske højskoler. Men det var problematisk, fordi det kunne forveksles med det græske flag.

Da Island i 1918 var blevet et selvstændigt kongerige, kunne det officielle blå-hvid-røde korsflag fra 1915 anvendes generelt, og i februar 1919 blev det også fastsat i form af et splitflag til brug for staten.⁴

Statsvåben og kongekrone

Islands oprindelige våbenmærke var en kronet stokfisk, d. v. s. en torsk. Den kan påvises med sikkerhed i 1415 i det bergensiske hansekontors segl, og den må have udgjort motivet i det landssegl, som Christian III i 1550 sendte til Island. Frederik II, Christian IV og Frederik III satte lejlighedsvis stokfisken i deres sammensatte skjold, men ellers forekom den oftest som ét af de små kredsstilede skjolde i segl og på mønter. Med tiden blev det islandske våbens tinkturer: stokfisken sølv med en guld krone i rødt felt. Da

1. Det danske kongevåben 1903-48 med Islands falk nederst i 3. hovedfelt sammen med de tre kroner, Færøernes vædder og Grønlands bjørn. Tegning af Karl Jensen i Salmonsens Konversationsleksikon. *The Danish Royal Arms 1903-1948 with the falcon of Iceland in the 3rd field together with the three crowns of the Nordic Union, the ram of the Faroe Islands and the bear of Greenland.*

kongevåbenet blev forandret i 1819 som følge af Norges afståelse, fik stokfisken tillige med Færøernes og Grønlands våbenmærker en fast plads nederst i det sammensatte kongevåbens tredje hovedfelt.

I takt med den voksende nationalfølelse i Island fra 2. halvdel af 1800-tallet opstod den tanke blandt toneangivende islændinge, at en falk ville være et mere værdigt symbol end torsken. Falken opfattedes som en ædel fugl. Jagtfalke fra Island var højt værdsatte i Europa. Danske konger havde i århundreder sendt hvide islandske jagtfalke som gaver til andre fyrster. Falken anvendtes foreløbig som et uofficielt islandsk nationalitetssymbol.⁵

Den 3. oktober 1903 blev en sølv falk i blå felt officielt fastsat som Islands våben. Den 11. december godkendte Christian IX en naturalistisk tegning af falkevåbenet, der blev bekendtgjort den 19. december 1903.⁶ I konsekvens heraf blev den i heraldisk henseende udmærkede stokfisk i det danske kongevåben samme år skiftet ud med den naturalistiske falk. Maleren Karl Jensen, der havde tegnet segl til Anders Thisets udgave af danske kongelige sigiller, leverede en imponerende tegning af det ændrede kongevåben til Salmonsens Konversationsleksikon i en stil, der senere prægede Fr. Britzes klassiske fortolkning af det store rigsvåben. Skiftet fra stokfisk til falk var et led i den imødekommenhed fra dansk side, der i 1904 førte til, at Island fik hjemmestyre. Men falken skulle ikke vedblive med at være Islands våben.

Opgaven at skabe et kronet våben for kongeriget Island blev ledet af den islandske antikvar Matthías Þórðarson, og udgangspunktet var det islandske flag og de fire landvætter kendt fra Heimskringla – drage, grib, tyr, kæmpe. Landvætterne havde forsvaret Island mod en vismand, der var udsendt af Harald Blåtand og havde forvandlet sig til en hval.⁷ Dem ønskede islændingene nu anvendt i en national heraldisk sammenhæng. Frigørelsestanken var således tydelig.

Man konsulterede flere islandske kunstnere, bl. a. Jóhannes Kjarval, der senere blev en kendt maler. Det blev imidlertid billedhuggeren Ríkarður Jónsson (1888–1977), der kom til at udforme våbenet. Han var 1905–08 blevet uddannet som billedskærer og fik tegneundervisning af kunstmaleren Þórarinn B. Þorláksson. 1911–14 uddannede han sig som billedhugger på Kunstakademiet i

2. Ríkardur Jónssons første udkast til våben for kongeriget Island, formentlig 1919. Tegning i Islands Nationalarkiv.

Ríkardur Jónsson's first sketch for the arms of the Kingdom of Iceland, probably 1919.

3. Ríkardur Jónssons andet udkast til våben for kongeriget Island, 1919. Tegning i Islands Nationalmuseum.

Ríkardur Jónsson's second sketch for the arms of the Kingdom of Iceland, 1919.

København. Efter sin hjemkomst til Reykjavík tog han aktivt del i byens kulturliv. Han etablerede bl. a. en tegneskole og afholdt billedskærerkurser. Ríkardur Jónsson er mest kendt for sine buste og relieffer af sin samtids personligheder. Han udførte flere døbefonte og prædikestole til islandske kirker, og døren til finansministeriet i Reykjavík og FN's mødehammer skyldes ham. Ríkardur Jónsson forblev tro mod naturalismen, og han var en af dem, der ville skabe en islandsk stil i kunst og arkitektur, til dels bygget på gamle traditioner.⁸

Et tidligt udkast, der må være fra 1919, viser et kronet våbenskjold i en kronet våbenkappe.⁹ Landvætterne er som skjoldfigurer

– tyren i 1., gribben i 2., kæmpen i 3. og dragen i 4. felt - kombineret med grundtrækene i det islandske flag, der både kvadrerer skjoldet og udgør en bort. Flagfarverne går igen i våbenkappen. Bag på tegningen har kabinetssekretær Sveinbjörnsson noteret, at den har været forelagt det danske ordenskapitels våbenmaler Herman Funch. Denne havde ikke været tilfreds med forslaget, som han fandt uheraldisk. Funch, der ikke selv var nogen stor heraldisk kunstner, syntes, at der manglede en bærende tanke. Han var derimod positiv over for en tegning signeret "A. Sch.," som det ikke har været muligt at identificere, og hvis forslag ikke synes at være bevaret. I øvrigt var Funch indstillet på

4. Kongeriget Islands våben tegnet af Ríkarður Jónsson og fastsat 1919. Tegning i Islands Nationalmuseum.

The arms of the Kingdom of Iceland drawn by Ríkarður Jónsson and approved 1919.

at hjælpe uanset, hvilket forslag man besluttede sig for.

Dette foranledigede åbenbart Ríkarður Jónsson til i 1919 at fremkomme med et nyt udkast.¹⁰ Et smalt flagkors kvadrerer et ukronet skjold, hvor de fire landvætter er fordelt med gribben i 1., dragen i 2., tyren i 3. og kæmpen i 4. felt. Ligesom i det første udkast er figurerne i 2. og 4. felt sinistervendte. Våbenkappen er erstattet af et våbentelt holdt i sølv og blå med kuppel. Kuplen symboliserer suveræniteten og udtrykker således tydeligt Islands nye status som et selvstændigt kongerige. Øverst på kuplen hviler en kongekrone. Forslaget blev ikke realiseret.

Det endelige våben for kongeriget Island blev tegnet af Ríkarður Jónsson i 1919 uden våbentelt.¹¹ Flaget udgør nu alene skjoldmærket med korset i flagets proportioner.

Landvætterne er trukket ud og fungerer som skjoldholdere. De vender samme vej som på det forrige udkast, men svarer ikke til nærmelsesvis til den størrelse, de har ifølge legenden. Tegningen blev derfor udsat for kritik i datiden. Det er måske et tilfælde, at soklen forneden ligner underkanten på det forrige udkasts kuppel. Kongekronen hviler direkte på skjoldet. Våbenet blev officielt fastsat den 12. februar 1919.¹² – Det græske rigsvåben fra 1863, der var kendt i Danmark, havde et blå flag med hvidt kors som skjoldfigur, men har næppe været forbillede for den islandske løsning.

Islands kongekrone var en rent heraldisk krone. Den blev ikke fremstillet i fysisk forstand. Kroninger og salvinger var gået af brug. I Danmark er den fysiske danske kongekrone, der stammer fra enevældens første tid, efter 1849 kun blevet anvendt i forbindelse med kongens castrum doloris, og det må have forekommet utænkeligt, at man skulle fremstille en islandsk kongekrone alene til dette formål.

Efter alt at dømme var det Ríkarður Jónsson, der udformede detaljerne i den islandske kongekrone til heraldisk brug. Sammenligner man versionerne af kronen på de to udkast med versionen på den originale tegning af det endelige våben, kan man konstatere, at kroneringen med de karakteristiske trefligede og lige afskårne ornamenter ligger fast fra starten. De fremtræder som kraftige forenklinger af de palmetter, der traditionelt forbinder kroneringen med en kronens bøjler. Ligesom på den danske kongekrone er der røde og blå sten på kroneringen, dog med en rød i midten til forskel fra den danske, som har en blå sten i midten. Den islandske

5. Den islandske kongekrone i det første udkast.
The Royal Crown of Iceland from the first sketch.

kongekrone måtte nødvendigvis have fem synlige bøjler ligesom den danske, for at de to kroner kunne fremtræde på jævnbyrdig måde. Fem synlige bøjler var desuden normen for de fleste europæiske kongekroners vedkommende. I forhold til det første udkast er bøjlerne i de senere versioner blevet bearbejdet, hvad angår deres nederste del. De ender med at få en form svarende til skemakroner gengivet i f. eks. det *Kronen-Atlas*, der i 1877 var udgivet af Martin Gerlachs forlag i Wien,¹³ og de kan også ses i H. G. Ströhl's *Heraldischer Atlas* fra 1899. Ríkarður Jónsson kan meget vel have hentet inspiration i sådanne værker, hvor et enkelt udadbuet kors foroven som på den islandske krone også er normen. Globen under korset er tegnet som en liggende oval, hvad der er lidt usædvanligt. På det første udkast er den rødlig, men den ender med at blive blå, hvad der må anses for det korrekte. Det må være helt bevidst, at kronens puld er blå, hvor rød eller purpur er det normale, og det må skyldes, at blåt er det islandske flags hovedfarve. På det

6. Rentegning af den islandske kongekrone, udført af Jan Oskar Engene.
Working drawing of the Royal Crown of Iceland.

andet udkast mangler pulden, men den er tilbage i den endelige version. Perlerne på bøjlerne i den første version er markeret med blå farve, men de er hvide i den anden og i den endelige version, hvilket er det normale. I alle officielle gengivelser af Islands våben er perlerne imidlertid tydeligt blå. Også her har man bevidst villet bruge den blå flagfarve, der i så høj grad bidrog til at karakterisere den islandske kongekrone.

Fra 1922 blev der præget islandske mønter med kongerigets kronede skjold, men uden skjoldholdere og konsol. Den islandske konge-

7. Islandsk 2-krone, 1925.
Icelandic coin, 1925.

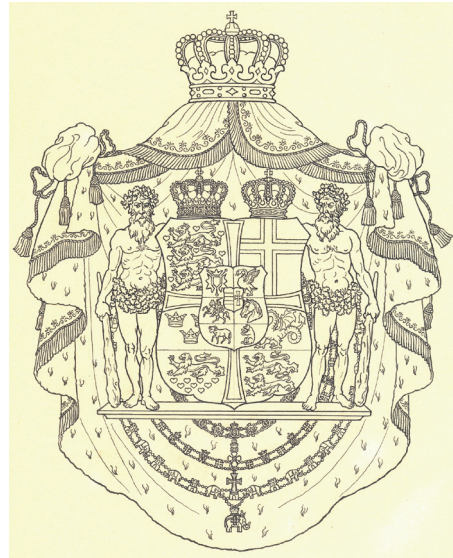
krone blev også gengivet over Christian Xs monogram.¹⁴ Indtil 1940 foregik udmøntningen på Den kgl. Mønt i København, derefter 1940-41 på The Royal Mint i London. På de islandske frimærker er kongens monogram så lille, at det er vanskeligt at afgøre, om den islandske kongekrone er anvendt. Men på de miniark, der blev trykt, når nye frimærker skulle introduceres, ses den islandske kongekrone.¹⁵ Kongekronen indgik også i symboler for Islands post-, telegraf- og toldvæsen.

Manglende konsekvens

Efter at kongeriget Island havde fået et våben, der var anderledes end det hidtil anvendte, kunne man forvente, at der blev foretaget en ændring i det danske kongevåben, ligesom det havde været tilfældet i 1903, eller at der var blevet skabt et separat islandsk kongevåben. Men det skete ikke.

I en artikel om Islands våben i Salmonsens Konversationsleksikon bind XII, 1922, sluttede heraldikeren Poul Bredo Grandjean med følgende bemærkning: "Efter at dette Vaaben er fastsat, har man endnu ikke (1921) gjort Skridt til at fjerne den nævnte Falk fra sin Plads i det danske Rigsvaaben". Grandjean undrede sig med rette over, at Island fortsat var repræsenteret af falke i kongens våben, når der nu var fastsat et andet våben for Island.

I 1925 lod Grandjean på eget initiativ Karl Jensen tegne et dansk-islandsk kongevåben med det islandske våbenmærke, flagkorset, i hovedskjoldets 2. felt.¹⁶ De øvrige felter er delvis placeret anderledes end tidligere. På hovedskjoldet ses *to* kroner, den danske og den islandske. Kronen øverst på våbenteltet

8. Forslag til våben for den danske og islandske konge tegnet af Karl Jensen på initiativ af Poul Bredo Grandjean, 1925. Rigsarkivet, København.

The armorist Poul Bredo Grandjean's proposal for an achievement of the King of Denmark and Iceland, 1925.

er forenklet, så den også harmonerer med den islandske krone. Falkeordenens kæde er gengivet forneden sammen med Elefantordenens og Dannebrogordenens kæder. Kompositionen er meget gennemtænkt. Grandjean har under tegningen skrevet: "P. B. Grandjeans Forslag til et Vaaben for den dansk-islandske Unionskonge. 1925. Hensatte Allerhøjst-samme i "en meget ophidset Tilstand" (meddelt af Kmhr. Krieger) og kom derfor ikke med i min Bog" (*Det danske Rigsvaaben*, 1926). Kammerherre Krieger var Christian Xs danske kabinetssekretær A. Krieger, der sikkert har set med velvilje på heraldikerens initiativ. Grandjeans forslag om at sætte Islands aktuelle våben i hovedskjoldets 2. felt,

9. Svensk-norsk unionsvåben, 1844.
Armorial bearings of the King of Sweden and Norway, 1844.

hvor Norges løve indtil 1819 havde haft plads i århundreder, var konsekvent i forhold til Islands nyvundne status. Men Christian X havde tydeligvis ikke i sinde at foretage en ændring i det store rigsvåben.

Grandjean var sikkert inspireret af den måde, hvorpå man i 1800-tallet havde dannet et svensk-norsk unionsvåben. I en komposition fra 1844 ses to ens kroner for hhv. Sverige og Norge på skjoldet.¹⁷ Grandjean kan dog også være blevet inspireret af det østrig-ungarske våben, som det blev ført efter, at Ungarn havde opnået autonomi i 1867. I den version, der blev skabt i 1915, er de fysiske eksisterende kroner gengivet, idet kejserkronen hviler på et skjold med dobbeltørnen og våbenerne for de til Tysk-Østrig knyttede områder, mens Stefanskronen hviler på et skjold med de til Ungarn hørende våbener. En fembøjlet krone ses på dynastiets våben.¹⁸

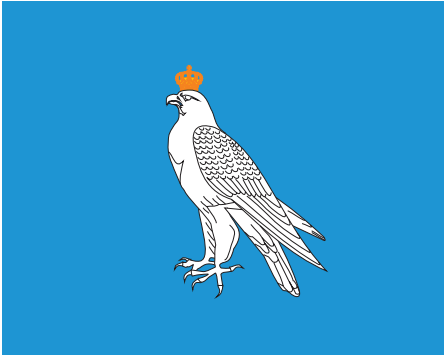

10. Østrig-Ungarns våben, "mittleres gemeinsames Wappen", 1915.
Armorial bearings of Austria-Hungary, 1915.

Kongeflag

Under debatten i 1918 om kongefællesskabet havde medlem af Altinget Bjarni Jónsson foreslået, at kongen burde have et særligt islandsk kongeflag.¹⁹ I danske kongelige flag var der tradition for at placere et våbenskjold eller andre symboler i et firkantet felt i midten, en spuns, i splitflaget. Men Islands kronede våben, hvis skjoldmærke svarede til nationalflaget, kunne vanskeligt tænkes som særmærke i Dannebrog. Det ville reelt have været at lægge flag på flag. I stedet kom falcken, der stadig sad i kongevåbenet fra 1903, i brug igen.

Ved kgl. åbent brev af 5. juli 1920 blev der indført et islandsk kongeflag: på en himmelblå dug en siddende hvid islandsk falk kronet med den islandske kongekrone. Man må formode, at Christian X personlig har medvirket til, at falcken blev valgt som motiv i kongeflaget, og at den dér skulle have en kongekrone på hovedet. Løverne i kongeriget Danmarks våben er også kronede. Der

11. Rentegning af Islands kongeflag, udført af Jan Oskar Engene.

Working drawing of the Royal Ensign of Iceland.

er næsten ikke bevaret materiale om kongeflagets tilblivelse. Fra kongens islandske kabinetssekretær Jón Sveinbjörnsson er der kun bevaret dagbogslignende optegnelser. Heri har han blot noteret, at kongen underskrev det åbne brev den 5. juli på Amalienborg.²⁰ Det er tænkeligt, at man hentede inspiration fra det norske kongeflag fra 1905 med Norges øksebærende kronede løve uden skjold på en rød dug.

Christian X havde i 1919 næppe været tilhænger af, at Islands våben blev lig med flaget. Det kan måske forklare kongens negative reaktion på Grandjeans forslag om at inkorporere flagkorset – der helt var blevet til på islandsk initiativ – i kongevåbenet.

Tilføjelsen af en kongekrone på falkens hoved i kongeflaget burde i og for sig have medført, at også falken i kongens våben havde fået en krone på hovedet. Men falken i kongevåbenet forblev ukronet.

Det islandske kongeflag var hejst på orlogsfartøjet ”Valkyrien”, som Christian X

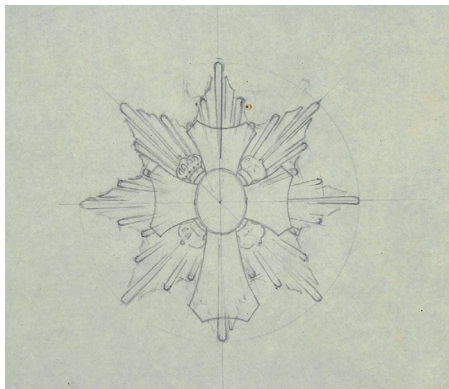
ankom med, da han besøgte Island i 1921, og det blev også hejst i land under kongebesøget.²¹ Derefter synes det ikke at have været anvendt. Et originalt eksemplar af kongeflaget er ikke bevaret i Island.²² Heller ikke i Danmark har det været muligt at finde et eksemplar.

Kongeflaget blev gengivet i udenlandske bøger om flag. Med kronen svævende over falkens hoved ses det i *Album des pavillons nationaux et des marques distinctives*, 1923, og i *Flaggenbuch, bearbeitet und herausgegeben vom Oberkommando der Kriegsmarine*, 1939, redigeret af Ottfried Neubecker. I *Flags of the United States and Other Countries*, 1938, sidder kronen korrekt direkte på falkens hoved. Kongeflaget blev også afbildet på danske og tyske samlekort fra mellemkrigstiden.²³

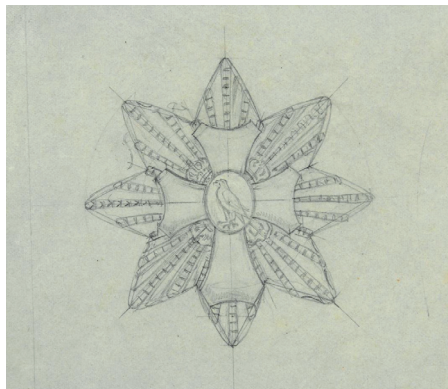
Falkeordenen

Falken levede også videre i Den islandske Falkeorden, der blev indstiftet den 3. juli 1921,²⁴ dog uden krone på hovedet. Ordens-tegnene blev udformet 1921 af den danske tegner Hans Tegner (1853-1932) bistået af Poul Bredo Grandjean. Tegner var på det tidspunkt engageret til at tegne interiører til det nuværende Christiansborg. Et par tidlige skitser viser, at man oprindeligt havde forestillet sig, at kongekronen skulle indgå i ordenstegnene i højere grad, end slutresultatet blev.²⁵

Tegners skitser til bryststjernen til storkors har kongekroner mellem korsarmene. Men denne idé blev ikke realiseret. I den tidlige fase blev den ukronede falk gengivet siddende ligesom i våbenet. I den endelige

12. Skitser til bryststjernen til Falkeordenens storkors tegnet af Hans Tegner (1921). Islands Nationalarkiv.
Sketches for the star of Knights Grand Cross of The Order of The Icelandic Falcon drawn by Hans Tegner (1921).

udformning af ordenstegnene løfter falcken vingerne.

Skitsen til ridderkorset viser, at kors-

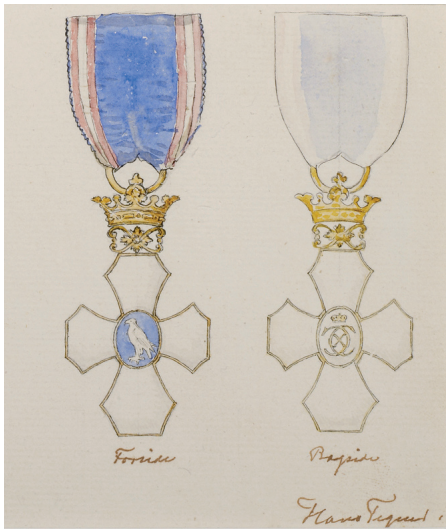
formen og kompositionen som sådan var afledt af Dannebrogordenens form. Korset er dannet ved, at hjørnerne på Dannebrog-

13. Skitse til Falkeordenens ridderkors tegnet af Hans Tegner (1921). Islands Nationalarkiv.
Sketch for the badge of Members of The Order of The Icelandic Falcon drawn by Hans Tegner (1921).

14. Dannebrogordenens ridderkors med Christian Xs monogram.
Badge of Members of The Danish Order of Dannebrog with the cipher of King Christian X.

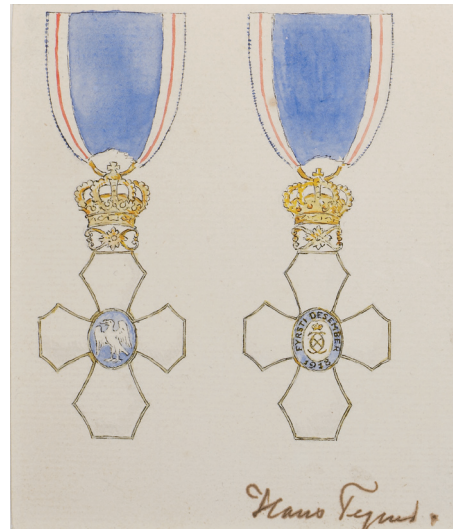

15. Udkast til Falkeordenens ridderkors med åben krone tegnet af Hans Tegner (1921). Blev ikke realiseret. Islands Præsidents kontor. Foto: Guðmundur Ingólfsson.

Sketch for the badge of Members of The Order of The Icelandic Falcon with a coronet drawn by Hans Tegner (1921). Not carried out.

ordenens udadbuede kors er afskåret. Det er for så vidt en parallel til de afskårne palmetagtige ornamenter på kongekronen. Ligesom på Dannebrogskorset er der kongekroner mellem korsarmene. Disse kongekroner kom dog ikke med, da ordenstegnet fik sin endelige skikkelse. En kongekrone øverst som bærelid blev dog bibeholdt. Ligeledes fastholdt man forslaget om, at denne krone skulle kombineres med et ornament i stedet for med den aktuelle konges monogram, som der for Dannebrogordenens vedkommende havde været tradition for siden 1808.

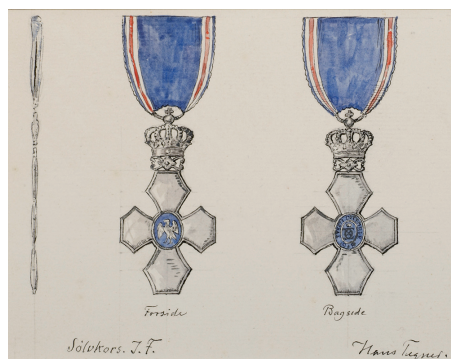
Hans Tegner leverede senere smukt malede udkast til ordenstegen i form af akvarel-

16. Falkeordenens ridderkors i dets endelige skikkelse tegnet af Hans Tegner (1921). Islands Præsidents kontor. Foto: Guðmundur Ingólfsson.

The final badge of Members of The Order of The Icelandic Falcon drawn by Hans Tegner (1921).

ler.²⁶ De blå-hvid-røde flagfarver blev meget naturligt gentaget i ordensbåndet – en parallel til Dannebrogordenens båndfarver. På et ikke-realiseret udkast ses en åben krone øverst, hvad der jo ikke gav mening. Et andet udkast viser, at man havde tænkt, at der også skulle høre et "Sølvkors" til ordenen svarende til Dannebrogsmændenes Hæderstegn, der ofte blev betegnet som Sølvkorset. Denne idé blev dog opgivet, formentlig fordi det fra starten var meningen, at også kvinder skulle kunne dekoreres med Falkeordenen.²⁷ Falken blev gengivet i en medaljon på korsenes forside. På bagsiden omkring Christian Xs monogram stod der den 1. december 1918, fra hvilken dato kongeriget Island eksisterede

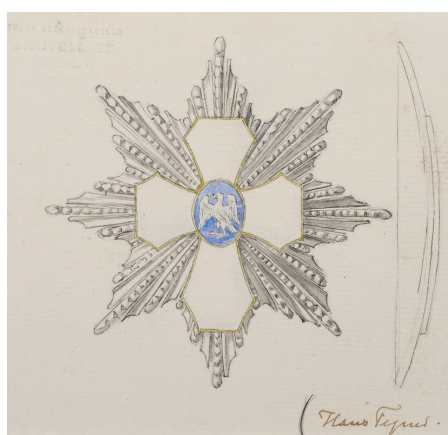
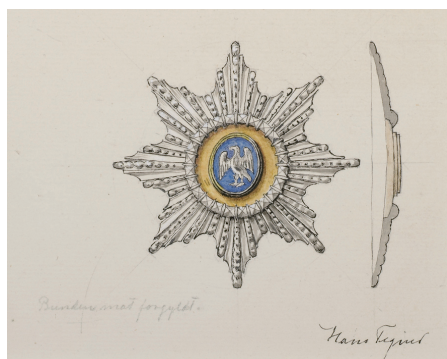
17. Udkast til Falkeordenens "Sølvkors" tegnet af Hans Tegner (1921). Blev ikke realiseret. Islands Præsidents kontor. Foto: Guðmundur Ingólfsson. *Sketch for a silver badge for The Order of The Icelandic Falcon drawn by Hans Tegner (1921). Not carried out.*

som selvstændig stat. Et af udkastene viser en bryststjerne til storridder m. stjerne, men denne ordensgrad blev først indført i 1926.²⁸

Brugen af krone ophører

Kongekronen ønskede man ikke at bruge, da Island i 1944 erklærede sig som republik. Den skulle derfor ikke længere hvile på skjoldets overkant. Våbenet blev nytegnet uden krone af Tryggvi Magnússon og fremtrådte nu med tilfredsstillende proportioner. Skjoldholderne blev gengivet i en rimelig størrelse, og de står på islandsk søjlebasalt.²⁹

Kronen øverst på Falkeordenens kors borttoges, og i stedet sattes der et liljeformet ornament tegnet af guldsmed Baldvin Björnsson. På medaljonens bagside blev det kgl. monogram fjernet, og der kom til at stå den 17. juni 1944 – dagen, da republikken blev proklameret.

18. Falkeordenens bryststjerner til hhv. storridder m. stjerne og storkors tegnet af Hans Tegner (1921). Islands Præsidents kontor. Foto: Guðmundur Ingólfsson.

Stars of Knights Commander and Knights Grand Cross respectively of The Order of The Icelandic Falcon drawn by Hans Tegner (1921).

Christian X vedblev til sin død 1947 med at kalde sig også konge til Island, og kongevåbenet med Islands falk blev videreført uændret. Frederik IX kaldte sig ikke konge til Island, men først i 1948 blev den islandske falk taget ud af kongevåbenet.³⁰

Noter

- 1 Lovens tekst udsendtes som et separat tryk, *Dansk-Islandsk Forbundslov. Amalienborg, den 30te November 1918*, København 1918.
- 2 *Fáni Íslands, skjaldarmerki, þjóðsöngur, heiðursmerki*, udgivet af Forsætisráðuneytið 1991, s. 39.
- 3 Rigsarkivet, København, Udenrigsministeriet 9.D.15, den islandske flagsag.
- 4 Jan Oskar Engene: Kongedømmet Island: Litt om flagg for konge og riksforstander, *Nordisk Flaggkontakt* nr. 32, 2001, s. 35.
- 5 Guðný Jónasdóttir: Det islandske falkevåpen – bakgrunn og historie, *Heraldisk Tidsskrift* nr. 92, okt. 2005, s. 60ff.
- 6 *Lovtidende*, Ministeriet for Islands bekendtgørelse nr. 69 af 19. dec. 1903.
- 7 Jfr. Guðný Jónasdóttir: Det islandske falkevåpen ..., s. 64.
- 8 Guðni Jónsson og Pétur Haraldsson: Íslenzkir samtíðarmenn. Síðara bindi K-Ö. Viðbætur. Reykjavík 1967, s. 171. Þá Djúþívogur i Østisland er der et museum for Ríkarður Jónsson. Oplysninger om ham er blandt andet hentet derfra. Arkivar Eiríkur G. Guðmundsson, Islands Nationalarkiv, bringes hermed en hjertelig tak for at have hjulpet med at finde oplysningerne om Ríkarður Jónsson og for at have oversat dem. Han har desuden fundet meget vigtigt materiale frem om våbenets tilblivelse.
- 9 Islands Nationalarkiv, Stjr. Ísl. I. skrifst. Db. 5, nr. 8, ligger ved Db. 6, nr. 903.
- 10 Nationalmuseet, Reykjavík, Þjms-1964-375.
- 11 Originaltegningen i Nationalmuseet, Reykjavík, Þjms-1964-374.
- 12 Birgir Thorlacius: Fáni Íslands og skjaldarmerki, *Andvari* VI, 1964, s. 34.
- 13 Jfr. Michael Göbl: *Neuer Kronen-Atlas*, Schleinbach 2009.
- 14 Holger Hede: *Danmarks og Norges Mønter 1541 · 1814 · 1977*, udg. af Dansk Numismatisk Forening 1978, s. 150f.
- 15 Venligt meddelt af filatelisten Bo Møller.
- 16 Rigsarkivet, København, Håndskriftsamlingen XVIII Ny række, 2007/1, Poul Bredo Grandjean, Scrapbøger med udklip, tegninger ... heraldik, 1917-34.
- 17 Planche i Arvid Berghman: *Dynastien Bernadottes vapen och det svenska riksvapnet*, Stockholm 1944.
- 18 Franz Gall: *Österreichische Wappenkunde*, Wien, Köln, Weimar 1996, tavle 17-18.
- 19 Jan Oskar Engene: Kongedømmet Island: Litt om flagg for konge og riksforstander, s. 35.
- 20 Islands Nationalarkiv, Forsætisráðuneytið 1989-GD/1.
- 21 Jan Oskar Engene: Forsiden – Islands kongeflag, *Nordisk Flaggkontakt* nr. 50, 2010, s. 53. Jan Oskar Engene bringes en stor tak for at have stillet rentegninger til rådighed.
- 22 Birgir Thorlacius: Fáni Íslands og skjaldarmerki, s. 49.
- 23 *Wer nennt die Länder – kennt die Fahnen?*, omkr. 1930, *Die Welt in Bildern, Flaggen Europas*, 1931, *Danmarks-Album. Flag-Serien*, 1934.
- 24 Birgir Thorlacius: *Íslensk heiðursmerki*, Háskólaútgáfan 1999, s. 20.
- 25 Islands Nationalarkiv, Afhending 2004/62. Kunstindustrimuseet i København, hvor skitserne lå i mange år, overlod dem til Rigsarkivet, København, som i 2004 videregav dem til Island, jfr. Rigsarkivet, j.nr. 2004-807-0002.
- 26 De befinder sig i Islands Præsidents kontor.
- 27 Kvinder kunne først fra 1951 blive dekoreret med Dannebrogordenen.
- 28 Birgir Thorlacius: *Íslensk heiðursmerki*, s. 41f.
- 29 *Fáni Íslands, skjaldarmerki, þjóðsöngur, heiðursmerki*, s. 55.
- 30 *Lovtidende*, Statsministeriets bekendtgørelse nr. 376 af 7. september 1948.

Skydd för person- och släktvapen Om inarbetning och förväxlingsbarhet

Av Martin Sunnqvist

TITLE: Protection of personal and family heraldic arms. About recognition and likelihood of confusion

ABSTRACT: Generally known heraldic arms for families and persons probably have a legal protection in Swedish law, although the customary protection among heraldists is practically more important. When it is to be decided whether a newly composed coat-of-arms is enough differenced from already existing arms, the tendency seems to be that two differences – one in motif and one in tincture – is enough. I argue that this view must be supplemented with other criteria. Thus, the distinctiveness of the older coat-of-arms and how well known or well reputed it is are also factors relevant for the decision. It must also be noted, that the same arms can be emblazoned in a variety of ways, and different possible ways of depicting arms should be regarded when the independence of them is assessed. In the examples, I e.g. argue that the head of a lynx and a head of a lion can be confused unless the spots are mentioned in the blazon.

KEYWORDS: Law of Arms, Recognition, Likelihood of Confusion

AUTHOR INFORMATION: Martin Sunnqvist, Appeal Court Assessor, Doctoral Candidate, LL.Lic. Lunds University, Sweden - sunnqvist@yahoo.com

En analys av skyddet för person- och släktvapen kan handla om två saker: dels frågan om det finns något sådant skydd, förankrat i rätt eller sedvana, dels frågan hur skyddet närmare bestämt kan definieras. Jag kommer här att i korthet beröra den första frågan och gå djupare in på den andra. Rubrikens omnämnande av person- och släktvapen indikerar att det här är fråga om vapen som förs av en privatperson eller ett antal besläktade privatpersoner. Jag kommer inte att gå in på betydelsen av att en släkt förlänats vapen¹ utan koncentrera mig på antagna vapen och skyddet för dessa.

Skyddets existens

Det rättsliga skyddet för släktvapen brukar i svensk rätt stödjas på kungl. förordningen av den 10 augusti 1762, som föreskriver förbud för ofrälse man att bruka adlig sköld eller öppen hjälm. Häradshövdingen Laurin åtalades år 1767 för att ha brukat den adliga ätten Laurins vapen. Han frikändes eftersom han av Riddarhuset hade fått den felaktiga uppfattningen att han tillhörde ätten, men han ålades att för framtiden upphöra med vapnets användande. Regeln i 1762 års förordning har senare kommit att omfattas av den mera generella principen att känne-

tecken som inarbetats för en viss person inte får användas av andra; detta anses även gälla utan specifikt lagstöd.³ Också för finsk rätts vidkommande gäller 1762 års förordning.

I Danmark har Ernst Verwohlt antagit, att släktvapen skyddas på samma sätt som släktnamn.³ Där, såväl som i Norge, har emellertid släktnamnsskyddet urvattnats på senare år. Släktnamnsskyddet omfattar fortfarande även släktvapen i Tyskland och Schweiz, och också i Frankrike är rättsläget liknande.⁴ Samma synsätt har tillämpats av Patentbesvärslagen i målet mellan ätten Gyllenstierna och Steninge Slott AB, som avser frågan huruvida ätten Gyllenstiernas vapen är skyddat gentemot registrering av ett varumärke som liknar vapnet. Efternamn är skyddade i förhållande till varumärkesregistrering, och Patentbesvärslagen anförde:

”Väl skulle, enligt Patentbesvärslagens mening, ett vapen undantagsvis kunna vara ägnat att uppfattas som annans släktnamn. Men det skulle enligt rättsens uppfattning fordra att vapnet var allmänt känt som en viss släkts vapen.”⁵

Patentbesvärslagen fortsatte med att konstatera att ingen utredning hade förebringats om hur känt det Gyllenstiernska vapnet är bland allmänheten, och inte heller det förhållandet att det finns med i uppslagsverk gjorde att det kunde anses allmänt känt. Därför hindrade vapnet inte registrering av varumärket. Intressant att notera är, som en jämförelse, att efternamn anses allmänt kända om de finns i vissa vanliga uppslagsverk.⁶ Sedan Regeringsrätten beslutat att inte meddela prövningstillstånd gäller Patentbesvärslagens dom.⁷

I Norge har synsättet varit mera vacklande.

Hans Cappelen har senast anfört att det rättsliga skyddet för släktvapen är underordnat det sedvanemässiga.⁸ Cappelen har ifrågasatt i vad mån släktvapen numera kan anses vara kännetecken, eftersom de ofta fungerar som sådana endast inom en mycket begränsad krets.⁹ Enligt min uppfattning bör man skilja mellan vapen som kännetecken gentemot en bredare allmänhet och vapen som kännetecken heraldiker emellan. I det första fallet krävs det för att skyddet skall bli en rättsfråga att vapnet är allmänt känt och att den som gör intrång i vapenrätten försöker göra det allmänt känt som sitt. I det fallet menar jag att domstolarna bör skydda den ursprungliga rättighetshavaren, och jag anser att Gyllenstierna-Steningefallet är ett utmärkt exempel på detta. Jag delar inte Cappelens generella bedömning att ”[d]en näringsdrivendes økonomiske interesse vil trolig veie tyngre enn slektsmedlemmets pietetsfølelse.”¹⁰ Också renommésnyltningen bör nämligen vägas in, och en inte ovanlig varumärkesstrategi är att ett företag skall fås att framstå som anrikt och väl ansett. Ett vapen kan i sådana fall komma väl till pass, och då ligger det ett ekonomiskt värde i heraldiken. I detta sammanhang kan noteras att internetanvändningen innebär att offentligt och privat numera flyter samman på ett sätt vars konsekvenser ännu inte kan överblickas. Liksom företagssymboler har ett ekonomiskt värde som kännetecken, kan personsymboler tänkas ha det.

Jag anser sammanfattningsvis att skyddet för släkt- och personvapen har en rättslig förankring. Men oavsett i vilken mån skyddet kan göras gällande rättsligt kan det konstateras att det finns en sedvana på området. Gränsen mellan rätt och sedvana är flytande, och

inom heraldikernas värld finns det – vågar jag påstå – en utbredd uppfattning att man inte skall använda ett vapen som är för likt någon annans. Frågan är bara hur olika två vapen måste vara för att de skall vara just olika vapen. Jag kommer nu att försöka besvara den frågan genom att ta ledning av praxis på namnrättens och varumärkesrättens områden.

Skyddets omfattning Inledande anmärkningar

Vad namnet är för örat, är vapnet för ögat, brukar det sägas. Att göra analogier från namnrätten är nog okontroversiellt. Att hämta tankar från varumärkesrätten kanske är mera kontroversiellt. Framför allt blir det problematiskt när vapen och varumärken skall jämföras, till exempel när det är fråga om att ett varumärke gör intrång i ett registrerat kommunvapen, och när man försöker jämföra vapen på samma sätt som man jämför bildvarumärken.¹¹ Jag vill därför framhålla, att heraldikens princip om att vapnet är bundet till sitt innehåll och inte till sin form inte påverkas av de varumärkesrättsliga influenserna i det följande.

Namn rätt

Ett nytt efternamn får i svensk rätt inte vara förväxlingsbart med ett redan existerande efternamn eller med ett allmänt känt efternamn som burits av en numera utdöd släkt.¹² När det gäller utdöda släkter har kriteriet allmänt känt definierats av Regeringsrätten i fallet Leijoncrona. Fallet handlade om att en person ville anta den utdöda släktens namn som sitt efternamn. Patentbesvärslagen ville kräva att namnet verkligen var känt av en bre-

dare allmänhet eller att det nämndes i grundskole- eller gymnasieundervisningen. Regeringsrätten slog emellertid fast en annan princip: ett efternamn är allmänt känt om det finns i äldre och nyare uppslagsverk, såsom Nordisk familjebok, Svenskt biografiskt lexikon, Svenska män och kvinnor och Nationalencyklopedin. Släkten Leijoncrona finns representerad i dessa verk med två 1600-talspersoner. Släkten dog ut tidigt under 1700-talet.¹³ Av fallet kan den slutsatsen dras, att inarbetning av ett kännetecken kan ske efter den ursprungliga rättighetshavarens upphörda existens, genom eftervärldens uppmärksammande av rättighetshavaren.

Nya efternamn har i praxis tillåtits även om de varit ganska lika levande släkters namn. År 2003 kom emellertid två avgöranden från Regeringsrätten, som klargjorde att det finns ett särskilt skydd för välkända släktnamn. Således var det inte tillåtet att heta Berneckow eller Hemilton, eftersom namnen var för lika Barnekow och Hamilton. Regeringsrätten framhöll att den skillnad som fanns mellan dessa namn normalt skulle vara tillräcklig, men namnen var välkända och ovanliga. I Berneckowfallet framhöll Regeringsrätten att den konkreta risken för förväxling är större om det äldre namnet är för svenskt språkbruk ovanligt än om det består av typiskt svenska ord. I Hemiltonfallet fäste Regeringsrätten särskild vikt vid att namnet Hamilton var allmänt känt och att förväxlingsrisken därför var uppenbar.¹⁴ Av detta kan följande slutsatser dras: Graden av namnets ursprungliga särskiljningsförmåga, och graden av namnets inarbetning (den förvärvade särskiljningsförmågan), är relevanta faktorer vid bedömningen av för-

växlingsbarheten. Ju mera ovanligt och ju mera känt ett namn är, desto större skyddsomfång har det.

Innan jag går över på varumärkesrättsliga bedömningsgrunder skall jag nämna ett danskt fall där det var fråga om att ett vapen för en förening gjorde intrång i ett kommunvapen. Föreningen – Brendhøje Vindmøllelaug – hade antagit ett vapen som liknade Brædstrup kommunes vapen. I båda vapnen fanns tre smala, av vågskuror bildade stolpar. I Brædstrups vapen var fältet rött och stolparna satta mellan två tranor. I Brendhøjes vapen var fältet blått och stolparna satta mellan två vindkraftverk. Rigsarkivet ansåg att det fanns så stora likheter mellan vapnen att en förväxling var möjlig. Domstolen som hade att bedöma frågan fann att det fanns en viss förväxlingsmöjlighet, men det var inte fråga om en efterbildning.¹⁵ För egen del anser jag nog att skillnaderna i tinktur- och motivval är tillräckliga, och de tre vågstolparna kan väl vara en tillåten allusion på vapnet för den kommun där föreningen verkade.

Varumärkesrätt

Vid bedömning av varumärkens förväxlingsbarhet skall tre faktorer – varuslagslikhet, märkeslikhet och geografisk närhet beaktas. När det gäller varuslagslikhet finns ingen direkt motsvarighet inom heraldiken. Den geografiska faktorn – att två varumärken inte är förväxlingsbara om de avser företag som verkar eller avsätter varor i olika områden – har däremot stor betydelse också inom heraldiken. Detta menade redan Bartolus av Saxoferrato.¹⁶

När märkeslikheten skall bedömas utgår

man från det äldre varumärkets särskiljningsförmåga, som – precis som i namnrätten – delas in i ursprunglig särskiljningsförmåga och förvärvat särskiljningsförmåga.

Ursprunglig särskiljningsförmåga avser hur egenartat ett märke är. Ett märke som är speciellt och fantasifullt har ett större skyddsomfång än ett märke som är mera alldagligt. I ett mål uttalade EG-domstolen att bedömningen av likhet mellan två märken måste grunda sig på det helhetsintryck som varumärkena åstadkommer med hänsyn särskilt till deras särskiljande och mest framträdande beståndsdelar. Märket måste ses som en helhet och inte brytas ned i detaljer. Ju mer betydande det äldre varumärkets särskiljningsförmåga visar sig vara, desto större är risken för förväxling. När det äldre varumärket inte är särskilt allmänt känt och består av en figur som inte är särskilt fantasifull, räcker emellertid inte endast den konceptuella likheten mellan varumärkena för att det skall finnas en risk för förväxling.¹⁷ Relevansen för heraldiken är uppenbar: en bedömning av fantasifullheten och egenarten i ett vapens helhet avgör vapnets skyddsomfång.

Märkets förvärvade särskiljningsförmåga är också av relevans. Jag har redan tagit upp detta apropå namnen Leijoncrona, Hamilton och Barnekow, som inarbetats och oavsett deras ursprungliga egenart förvärvat ett mera omfattande skyddsomfång än den som enbart egenarten skulle ge. Inom varumärkesrätten har det slagits fast att om två märken är lika och det äldre märket är väl ansett eller mycket känt hindrar det registrering av det nya märket även om varuslagslikheten är mindre framträdande.¹⁸ Detta innebär i sin

tur också att märkena kan vara förväxlingsbara även om den ursprungliga särskiljningsförmågan är liten, det vill säga märket från början hade ett litet skyddsomfång, om det äldre märket inarbetats och gjorts mycket känt eller väl ansett.¹⁹ Detta innebär för heraldikens del att graden av inarbetning – hur känt och ansett vapnet är – har betydelse för bedömningen av förväxlingsrisken.

Det kan också noteras att någon självständig bedömning inte brukar göras av om ett märke associerar till eller alluderar på ett annat. Däremot tas det in i förväxlingsbarhetsbedömningen om allmänheten får intrycket av att det finns ekonomiska band mellan företagen.²⁰ I synnerhet väl kända eller ansedda märken har ett särskilt skydd mot att ett annat märke ”utan skälig anledning drar otillbörlig fördel av eller är till förfång för varumärkets särskiljningsförmåga eller renommé”. Det nya märket hindras oavsett om förväxlingsbarhet enligt vanliga kriterier föreligger eller inte. Det är fråga om ”följden av ett visst mått av likhet mellan varumärket och tecknet, som medför att den berörda allmänheten förknippar tecknet med varumärket, det vill säga att de får uppfattningen av att det finns ett samband mellan tecknet och varumärket även om de inte förväxlar dem”.²¹ Så, för heraldikens del, om ett vapen är väl känt eller ansett och ett yngre vapen inte lätt kan förväxlas med det men drar otillbörlig fördel av det äldre vapnets renommé, bör det yngre vapnet inte accepteras.

Dessutom skall det beaktas att gemene man sällan kan direkt jämföra två olika märken utan måste ”förlita sig på en oklar bild som han har i minnet”.²² Detta är den så kallade ”principen om den bleknade minnes-

bilden”, som tar fasta på helhetsintryck snarare än på detaljer.

Konsekvenser för vapenrätten

För att ett nytt vapen i tillräcklig mån skall skilja sig från ett redan existerande vapen har sedan gammalt två skillnader krävts. Arvid Berghman skrev: ”Finner man, att det komponerade vapnet redan är upptaget, bör man göra minst två förändringar i skölden och två i hjälmprydnaden för att skapa ett nytt vapen. Förändringarna böra göras så genomgripande som möjligt. En likhet med det redan förefintliga vapnet bör kvarstå endast om man räknar släktskap med dettas bärare.”²³ Det har också ibland lagts till att en skillnad bör avse motivval och en tinkturval.

Tankegången har sannolikt att göra med att mindre skillnader påvisar släktskap eller annat samband. Kadenstecknen, som skiljer vapnen åt mellan olika personer i samma släkt, utgör bara en mindre framträdande skillnad. Olika släkter som var feodalrättsligt associerade kunde föra vapen som skiljde sig åt mera än så men inte så mycket att de framstod som helt fristående från varandra. I Boutell's Heraldry finns ett illustrativt exempel på detta. Slakten Luterell eller Luttrell förde i guld en balk mellan sex fåglar, allt svart, och slakten De Furnival, som var Luterells vasall, bytte guld mot silver och svart mot rött. Två färgförändringar, ingen motivförändring. De Furnivals vasaller differentierade vapnet ytterligare: En släkt återvände till Luterells färger men inverterade dem, två andra behöll De Furnivals färger men lade till tre snäckskal respektive tre besanter i balken.²⁴ Om inte två färgförändringar gjor-

des, gjordes alltså en motivförändring, mera omfattande än ett kadenstecken. Slutsatsen är given: skall ett helt fristående vapen skapas, skall det skilja sig både i motivval och tinkturval från det äldre.

Jag har i annat sammanhang förordat delvis andra bedömningsgrunder och bland annat föreslagit att tumregeln ”två skillnader – nytt vapen” bör kompletteras med att vapnen också skall uppfattas som tydligt åtskilda sedda på långt håll.²⁵ Detta har i sin tur föranlett frågor om vad det närmare bestämt skulle innebära. Liknande tankegångar om att ett vapen bara är tillräckligt tydligt om dess innehåll kan urskiljas på avstånd har emellertid framförts i olika sammanhang.²⁶

Utgångspunkten måste, oavsett detta, vara begreppet förväxlingsrisk. Om det finns en tillräckligt substantiell risk för att två vapen skall förväxlas bör det yngre vapnet inte antas. Förväxling innebär i detta sammanhang närmast risk för att det yngre vapnet antas utgöra en annan konstnärlig utformning av det äldre vapnet – då är det samma vapen – eller att det yngre vapnets ägare uppfattas som tillhörande samma släkt som det äldre vapnets bärare (eller företrädande det äldre vapnets ägare om det är en territoriell enhet, en institution eller liknande). Det engelska exemplet visar att en koppling mellan två släkters vapen kan vara acceptabel – om den är relevant.

När man praktiskt gör bedömningen av förväxlingsrisken måste man beakta att vapnet är bundet till innehåll men inte till form. Detta innebär att man måste försöka tänka sig olika rimliga utformningar av båda de vapen man skall jämföra och se om det i någon kombination finns någon förväxlings-

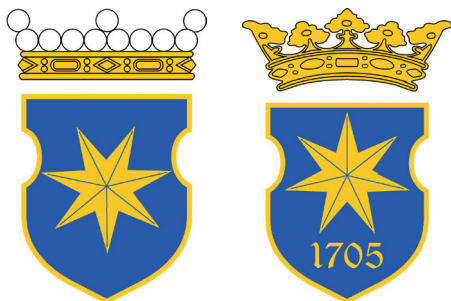
risk. Särskilt viktigt att tänka på är att sköldarnas innehåll skall kunna fungera i rent tvådimensionella framställningar, där skillnaden endast kan framgå genom konturerna.

Vi måste frigöra oss från uppfattningen – i den mån vi nu har denna uppfattning – att vi skall hålla förväxlingsbarhetsbedömningen inom ett definierat geografiskt område och att alla vapen inom detta område skall bedömas likvärdigt. Om man nu tar fasta på de kriterier som finns vid motsvarande bedömningar på närliggande rättsområden skall följande delfrågor bedömas.

- Graden av geografisk närhet. Om det nya vapnet är svenskt har äldre svenska vapen starkast skydd, därefter nordiska, sedan nordeuropeiska; relevansen avtar som ringar på vattnet.
- Graden av motivlikhet. Skillnader i delning, motiv, färgsättning m.m. Beaktande av gränserna för bitecken och brisyryr. Regeln ”två skillnader – nytt vapen” kan här utgöra en tumregel.
- Graden av ursprunglig särskiljningsförmåga. Hur originellt är det äldre vapnet till sin komposition? Ju mera originellt, desto större skyddsomfång.
- Graden av förvärvat särskiljningsförmåga. Hur inarbetat är det äldre vapnet? Har det publicerats, registrerats, använts, gjorts känt? Av antagaren eller av andra, i yngre generationer eller av utomstående? Ju mera inarbetat, desto större skyddsomfång.
- Graden av relevans i allusions- och associationsskapande. Är det fråga om en relevant association eller om renommésnyltning?
- Principen om den bleknade minnesbilden. Man måste se till helheten och inte bara

till detaljerna. Ett vapen som i alla detaljer skiljer sig från ett äldre vapen kan ge ett helhetsintryck som är likt.

Exempel 1

Konstnär: Vladimir Sagerlund (Gyllenstierna) samt okänd varumärkesdesigner (Steninge). Gyllenstierna-vapnet är tecknat i en stil liknande varumärket för att påvisa förväxlingsbarheten.

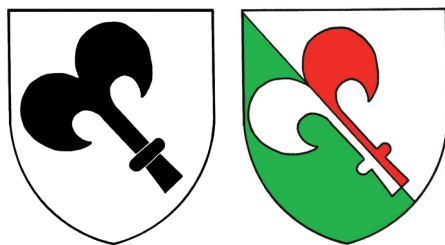
Äldre vapen: Gyllenstierna. Nytt vapen: Steninge Slott AB.

- Graden av geografisk likhet: Båda är svenska vapen.
- Graden av motivlikhet: Hög motivlikhet. Endast årtalet skiljer; det är dessutom heraldiskt irrelevant.
- Graden av det äldre vapnets ursprungliga särskiljningsförmåga: Ej särskilt hög (stjärna, dock sjuuddig).
- Graden av det äldre vapnets förvärvade särskiljningsförmåga: Mycket hög (det gyllenstiernska vapnet är väl känt och förekommer bland annat i uppslagsböcker; släkten är känd och väl ansedd).
- Graden av relevans i allusions- och associationsskapande: Ej relevant (ej släktskap, bara ägare av samma slott: renommésnyltning).

Slutsats: Vid en helhetsbedömning väger vapnets likhet och det äldre vapnets förvärvade särskiljningsförmåga samt den framträdande renommésnyltningen över för att det yngre vapnet utgör ett intrång i det äldre.

Denna artikel utgör Martin Sunnqvists anförande vid den 5. nordiska heraldikkonferensen i Stockholm 2009.

Exempel 2

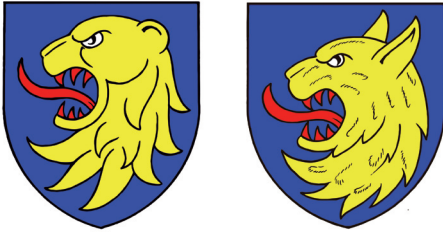
Konstnär: Ronny Andersen.

Äldre vapen: Ett av Vasa-vapnen. Nytt vapen: ett nyantaget släktvapen, se Meddelanden från Svenska Vapenkollegiet nr 3, september 2008, s. 7.

- Graden av geografisk likhet: Båda är svenska vapen.
- Graden av motivlikhet: Hög motivlikhet. Det nyare vapnet är blasonerat som innehållande en "örnstjört" medan det äldres symbolik är okänd, sannolikt var det fråga om en fjädervippa. Utformningen av de båda sköldemärkena kan dock lätt komma att likna varandra. Ytterligare problem är att det äldre vapnets ursprungliga tinkturer är okända.
- Graden av det äldre vapnets ursprungliga särskiljningsförmåga: Ganska hög (originellt motiv, ganska originell placering).
- Graden av det äldre vapnets förvärvade särskiljningsförmåga: Hög förvärvad särskiljningsförmåga (publicerat i ett flertal sammanhang, väl ansedd släkt, dock ej släktens mest kända vapenvariant).
- Graden av relevans i allusions- och associationskapande: Ej relevant associationsskapande (ej släktskap men en namnlikhet).

Slutsats: Vid en helhetsbedömning väger motivlikheten, den ursprungliga och den förvärvade särskiljningsförmågan och den bristande relevansen i allusionskapandet över för att det yngre vapnet är ett intrång i det äldre. Det finns alltså en risk att den yngre släkten uppfattas som yngre släktgren eller liknande.

Exempel 3

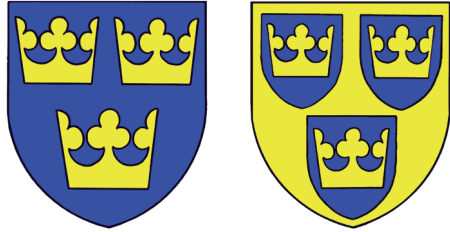
Konstnär: Ronny Andersen.

Äldre vapen: Blåfield. Nytt vapen: ett nyantaget släktvapen, jfr härtill Meddelanden från Svenska Vapenkollegiet nr 3, september 2008, s. 3.

- Graden av geografisk likhet: Båda är svenska vapen.
- Graden av motivlikhet: Hög motivlikhet. Lodjur och lejon är olika djur, men deras huvuden kan lätt tecknas på ett korrekt sätt men utan att skillnaden framgår tydligt.
- Graden av det äldre vapnets ursprungliga särskiljningsförmåga: Ej hög (vanligt kompositionssätt och placering).
- Graden av det ursprungliga vapnets förvärvade särskiljningsförmåga: Ej hög förvärvad särskiljningsförmåga (okänd släkt).
- Graden av relevans i allusions- och associationskapande.

Slutsats: Vid en helhetsbedömning är det bara motivlikheten som talar mot ett godkännande. Då måste beaktas förväxlingsbarheten hos de djurhuvuden det är fråga om. Det räcker inte att konstatera att det är fråga om två olika djurarter om dessa ändå kan förväxlas, i synnerhet om man beaktar hur konstnärer var för sig kan utforma djurhuvudena ifråga. Ett lodjurshuvud av guld kan tecknas helt i guld, och då skiljer nästan bara tofsarna på lodjurets öron. Att fläckarna i ett sådant fall kan läggas till inom ramen för den konstnärliga friheten utgör ingen minskad förväxlingsrisk eftersom det är frivilligt. Om däremot fläckarna blasoneras ingår de i vapnet, och då är skillnaderna mot lejonhuvudet tillräckliga.

Exempel 4

Konstnär: Ronny Andersen.

Äldre vapen: Sveriges lilla riksvapen. Nytt vapen: Svenska Heraldiska Föreningen.

- Graden av geografisk likhet: Båda är svenska vapen.
- Graden av motivlikhet: Ganska hög motivlikhet. Idén är annorlunda på grund av de tre sköldarna, men likheten med lilla riksvapnet är ändå framträdande på grund av de tre kronornas placering och deras och sköldarnas tinktursättning.
- Graden av det äldre vapnets ursprungliga särskiljningsförmåga: Ej hög (vanligt motiv och placering).
- Graden av det äldre vapnets förvärvade särskiljningsförmåga: Synnerligen hög (höghetstecken, skyddat i lag, allmänt känt bland Sveriges befolkning och även utomlands).
- Graden av relevans i allusions- och associationskapande. Relevant (förening med Sverige som verksamhetsområde, jfr olika riksidrottsföreningars användande av tre kronor-emblemet).

Slutsats: Vid en helhetsbedömning talar motivlikheten och framför allt den förvärvade särskiljningsförmågan mot acceptans. I motivlikheten skall dock vägas in att fältets tinktur skiljer sig åt och att de tre sköldarna inte i någon tänkbar utformning blir otydliga. Dessutom skall relevansen i allusionen beaktas. Den sistnämnda faktorn väger över för acceptans. Man kan jämföra med situationen om en vanlig släkt ansökt om samma vapen: Allusionen hade bedömts som renommésnyltning och vapnet hade inte accepterats.

Noter:

- 1 Se här till Martin Sunnqvist, *Släktvapenrätt*. En jämförande studie av den historiska och nutida, engelska, tyska och svenska rättsliga regleringen av släktvapen och dess förhållande till varumärkesrätten, Lund 2001, s. 119-122 o. 127. Det kan tilläggas att en förläning av ett vapen är ett privilegium och bör ses som en *lex specialis*, det vill säga en enligt tidigare syn på lagstiftningsmakten såsom lag gällande reglering av ett enskilt fall. Jfr när det gäller nutida verkningar av speciallag rättsfallet NJA (Nytt juridiskt arkiv) 1990 s. 389. Enligt principen *lex specialis derogat legi generali* har en speciallag företräde framför allmän lag, något som dock inte fick verkan i det nämnda fallet.
- 2 Se vidare Sunnqvist 2001 s. 115-116 o. 122-130. Se särskilt Gösta Eberstein, "En milstolpe i svensk namnrätt" i *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd* 1950 s. 161 och densamme, *Om skydd för individualiteten*, Stockholm 1940, s. 32.
- 3 Ernst Verwohlt, "Retsbeskyttelse af offentlige våbener og slægtsvåbener" i *Heraldisk tidsskrift*, bd 7, 1994, s. 464-468. Se också Sunil Saigal och Henrik Degerman, "Rätten till släktvapen" i *Heraldisk tidsskrift*, bd 5:2, 1984, s. 148-153.
- 4 Sunnqvist 2001 s. 83-89 o. 157-158.
- 5 Patentbesvärshöfdingen dom den 14 september 2006 i mål 04-031, s. 10.
- 6 RÅ (Regeringsrättens årsbok) 1996 ref. 29.
- 7 Regeringsrättens beslut den 6 oktober 2009 i mål 7014-06:2.
- 8 Se Hans Cappelen, "Norske rettsregler om slektsvåpen?" i *Heraldisk tidsskrift*, bd 5:2, 1984, s. 139-147. Jfr densamme, *Norske Slektsvåpen*, Oslo 1969, s. 36-39.
- 9 Cappelen 1984 s. 139-141.
- 10 Cappelen 1984 s. 141.
- 11 Eric Bylander, *Kommunvapenrätt*. En studie av det svenska rättsskyddet för officiella symboler med särskild inriktning på kommunala vapen, Examensarbete vid Juridiska fakulteten i Uppsala, Uppsala 1998, s. 39-41.
- 12 13 § namnlagen (1982:670).
- 13 RÅ 1996 ref. 29.
- 14 RÅ 2003 ref. 97 I-II.
- 15 Se Verwohlt 1994 s. 460-461, där även illustrationer finns.
- 16 Se Osvaldo Cavallar m.fl., *A Grammar of Signs*. Bartolo da Sassoferrato's Tract on Insignia and Coats of Arms, Berkeley 1994, s. 146-147.
- 17 EGD (EG-domstolen) 11.11.1997 C 251/95 Sabel ./ Puma, §§ 23-25. Se också EGD 29.9.1998 C 39/97 Canon Kabushiki Kaisha ./ Metro-Goldwyn-Mayer § 18 och EGD 22.6.1999 C 342/97 Lloyd Schuhfabrik Meyer § 25.
- 18 EGD 29.9.1998 C 39/97 Canon Kabushiki Kaisha ./ Metro-Goldwyn-Mayer § 19.
- 19 Jfr motsatsvis EGD 11.11.1997 C 251/95 Sabel ./ Puma § 25.
- 20 EGD 11.11.1997 C 251/95 Sabel ./ Puma § 18.
- 21 EGD 23.10.2003 C 408/01 Adidas-Salomon and Adidas Benelux §§ 27 o. 29.
- 22 EGD 22.6.1999 C 342/97 Lloyd Schuhfabrik Meyer § 26.
- 23 Arvid Berghman, *Borgerlig vapenrulla*, Djursholm 1950, s. 19.
- 24 Boutell's Heraldry, ed. J. P. Brooke-Little, London-New York 1950, s. 104-105.
- 25 Martin Sunnqvist, "Två skillnader – olika vapen?" i *Vapenbild*. Forum för Svenska Heraldiska Föreningen, 69:2007 s. 485-486.
- 26 Se t.ex. "Einführung in die Heraldik: Der Entwurf von Wappen und die 200-Schritt-Regel", <http://www.dr-bernhard-peter.de/Heraldik/seite38.htm>

For ”frihed i fred og fællesskab” Storkorsvåben for Anders Fogh Rasmussen

Af Peter Kurrild-Klitgaard

TITLE: For ”freedom in peace and community”: The coat-of-arms of Anders Fogh Rasmussen as Knight Grand Cross

ABSTRACT: When the Danish Prime Minister Anders Fogh Rasmussen left office in order to become Secretary General of NATO in 2009, he was made a Knight Grand Cross of the Order of the Dannebrog and for that purpose needed armorial bearings. The article summarizes the considerations and decisions made in the development of the new coat-of-arms.

KEYWORDS: Anders Fogh Rasmussen, Heraldry, Denmark, Order of the Dannebrog

AUTHOR INFORMATION: Peter Kurrild-Klitgaard, Professor, Ph.D., University of Copenhagen, Denmark
- kurrild@ifs.ku.dk

Da Danmarks mangeårige statsminister, Anders Fogh Rasmussen, den 5. april 2009 var i afskedsaudiens hos H.M. Danmarks Dronning for efterfølgende at kunne tiltræde som ny generalsekretær for NATO, blev han af Dronningen benådet med Storkorset af Dannebrogordenen. Ordenens statutter (1693) foreskriver, at (storkors-)ridderne er forpligtede til at indsende et våben med valgprog til ophængning i Ordenens kapel og indmaling i Ordenens våbenbøger.¹ Dermed blev Fogh Rasmussen den tredje statsminister i nyere tid – efter Poul Hartling og Poul Schlüter – der fik behov for at anlægge sig et våben, og samtidigt blev han den seneste i en lang række Venstre-partiledere, der siden 1901 har været i samme situation.²

Med den for Fogh Rasmussen velkendte effektivitet blev et udkast til våben færdigt allerede i sommeren efter udnævnelsen, og

fredag den 20. november 2009 blev skjoldet ophængt ved en ceremoni i De Kongelige Ridderordeners Kapel på Frederiksborg Slot.

Våbenet, der er komponeret i samarbejde med professor Peter Kurrild-Klitgaard og kongelig våbenmaler Ronny Andersen og malet af sidstnævnte, er blasoneret således:

<i>Skjold:</i>	I blå et sølv bøgetræ på en sølv høj ledsaget af to fem-oddede guld stjerner.
<i>Hjelmtegn:</i>	En opstigende blå løve med guld bevæbning holdende en fire-oddet sølv stjerne.
<i>Valgprog:</i>	FRIHED I FRED OG FÆLLESSKAB.

Den centrale figur i våbenet er bøgetræet og er valgt af flere årsager. Først og fremmest

Skitse til våben for NATO's generalsekretær, fhv. statsminister
Anders Fogh Rasmussen (Ronny Andersen).

har et træ i hvert fald siden 16-1700-tallet været brugt som et symbol på en frihed, der vokser ud af folket og repræsenterer både

rodfastethed og fornyelse. Eksempelvis plantede folkelige bevægelser i 1700-tallet såkaldte "frihedstræer", bl.a. under de nord-

amerikanske kolonisters uafhængighedskrig imod briterne, ligesom forgængeren til "Stars and Stripes" var et flag med et træ. Under de borgerlige revolutioner i Frankrig og Italien kom et træ derfor ligeledes til at symbolisere frihed.³ Træet er her placeret på en høj, så det kan ses af alle—som et godt eksempel og et ideal at efterstræbe. Som et yderligere motiv kan nævnes, at en række, vistnok ubeslægtede jyske familier med navnet Fog/Fogh, har anvendt våbener, hvori indgår et træ som den centrale våbenfigur.⁴

De næste centrale figurer i skjoldet er stjernerne, og en fem-oddet stjerne er ligeledes et veletableret symbol for frihed. Denne symbolisme går – i hvert fald – tilbage til USA's antagelse af nationalflaget "Stars and Stripes" i 1777. Derfra blev symbolet hurtigt udbredt til andre nye, liberal-demokratiske republikker, særligt i Sydamerika, og kom derved til mere generelt at blive associeret med frihedsidealer.⁵ Måske med den symbolik som en medvirkende årsag kom stjernerne også ind i flaget for det oprindeligt vesteuropæiske samarbejde i Europa Rådet, hvor 12 guld femoddede stjerner på blå bund siden 1955 har været Europa Rådets flag, og siden tillige EF/EU's.

Hjelmtegnets blå løve er naturligvis hentet fra det danske rigsvåben, mens den fire-oddede stjerne er en heraldiseret udgave af det velkendte symbol for NATO: En sølv/blå Polar- eller kompasstjerne på blå baggrund.⁶ Dermed markeres symbolsk Anders Fogh Rasmussens betydning for det danske EU-formandskab i forbindelse med den vigtige beslutning om EU-udvidelse i 2002 og som den første danske NATO-generalsekretær nogensinde.

Også i våbenets farvevalg er der klare referencer til Fogh Rasmussens karriere som liberal politiker. Hovedfarven blå opfattes således generelt som frihedens farve og bruges af den årsag af mange liberale partier – herunder Venstre.⁷ Hertil kommer, at blå er hovedfarven for både EU og NATO, i det sidste tilfælde sammen med hvid/sølv, der her er våbenets anden hovedfarve.

Valgsproget sammenfatter sprogligt våbenets symbolik ved både at afspejle Fogh Rasmussens grundlæggende politiske holdninger og hvervet som generalsekretær for NATO, som forsvarer friheden og søger at bevare freden i et fællesskab mellem flere lande. Det indeholder tillige et såkaldt initialrim i form af 3 x "F" som begyndelsesbogstav.

I Ronny Andersens kunstneriske udførelse er våbenet, i lighed med fortidige og nutidige fortilfælde, gengivet med den på skak stillede hjelm med fem guld traller, der i 1679 blev fastsat for "kongelige betjente", samt med en rangkrone korresponderende til, at storkorsriddere med rang i rangfølgen 2. klasse ifølge rangforordningen fra 1808 (med senere ændringer) nyder personligt adelskab.⁸

Referencer

- Achen, Sven Tito (1973). *Danske adelsvåbener: En heraldisk nøgle*, København: Politikens Forlag.
- Achen, Sven Tito (1975). *Symboler omkring os*, København: G.E.C. Gad.
- Bartholdy, Nils G. (1980). "Rangkrone og hjelme under den ældre dansk-norske enevælde", *Heraldisk Tidsskrift*, 5, 41, pp. 9-22.

Kurrild-Klitgaard, Peter (2004). "Ridder Uffe hin ikke så spage", *Heraldisk Tidskrift*, 9, 89, pp. 405-406.

Kurrild-Klitgaard, Peter (2006a). "Armorial rights and customs of Danish knights", pp. 1948-1953 i Guy Stair Sainty & Rafal Heydel-Mankoo (red.), *Burke's Peerage & Gentry: World orders of knighthood and merit*, London: Burke's Peerage & Gentry.

Kurrild-Klitgaard, Peter (2006b). "Royal Order of the Dannebrog", pp. 402-414 i Guy Stair Sainty & Rafal Heydel-Mankoo (red.), *Burke's Peerage & Gentry: World orders of knighthood and merit*, Wilmington: Burke's Peerage & Gentry.

Rasmussen, Anders Fogh (1993). *Fra socialstat til minimalstat: En liberal strategi*, København: Samleren.

Reitzel, Poul (1946). *Vaabenførende Slægter i Danmark*, Poul Reitzel (red.), bd. I-III, 1946-1959, København: Det Danske Selskab for Heraldik og Sfragistik.

Noter

- 1 Se Kurrild-Klitgaard 2006a; Kurrild-Klitgaard 2006b.
- 2 D.v.s. konseilspræsidenterne Johan Henrik Deuntzer (1903), I.C. Christensen (1905), og Klaus Berntsen (1920), statsministrene Th. Madsen-Mygdal (1929), Erik Eriksen (1953) og Poul Hartling (1977), samt udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen (2002). Hertil kan tilføjes Ivar Hansen, der ikke var leder af Venstre, men dog gruppeformand, inden han blev formand for Folketinget og modtog storkorset (1999). Niels Neergaard, der var konseilspræsident, fik storkorset (1920) men indleverede trods rykkere intet våben til Ordenskapitlet. Venstre-manden Ludvig lensgreve Holstein-Ledreborg, der kortvarigt var konseilspræsident

i 1909, var i forvejen våbenførende, men modtog ingen ordener, mens Knud Kristensen, som den eneste Venstre-leder, der også har været statsminister, ikke modtog storkorset men alene kommandørkorset af 1. grad (1949).

- 3 Jf. Achen 1975: 32f. Det kan som et kuriosum bemærkes, at Anders Fogh Rasmussen allerede tidligere har haft en forkærlighed for træet som symbol på frihed, jf. omslaget til den kendte bog *Fra Socialstat til Minimalstat* (Rasmussen 1993). En anden Venstre-høvding og statsminister, Erik Eriksen, anvendte også i sit storkorsvåben et træ i et blåt felt; her var der dog tale om et guld egetræ og uden ledsagende figurer.
- 4 Se f.eks. Rigsarkivets Borgerlige Seglsamling (RABSS), Rigsarkivet; Borgerlig Herold, Rigsarkivet; jf. *Danmarks Adels Aarbog* 1921; Reitzel 1946-1959; Achen 1973. Det gælder bl.a. den århusianske Fogh-slægt, der kan føres tilbage til købmand og borgmester i Aarhus, Laurids [Lars] Fogh (+1646), og den slægt Fog, der kan føres tilbage til Niels Pedersen Fog (ca. 1570-1628), sognepræst i Storrिंग-Stjær-Galten.
- 5 Jf. Achen 1975: 20-22.
- 6 Polar-/Nordstjernen valgtes som symbol for det nordatlantiske samarbejde mellem de vestlige liberale demokratier i NATO af den åbenlyse grund, at samarbejdet er nordatlantisk, og samtidigt som en stiliseret gengivelse af et kompas. NATO's første generalsekretær, Lord Ismay (1887-1965), udlagde ved antagelsen symbolikken således: "*a four-pointed star representing the compass that keeps us on the right road, the path of peace, and a circle representing the unity that binds together the 14 countries of NATO.*" Tidligere udkast til et våben/flag for NATO havde alle indeholdt 14 fem-oddede stjerner. Polarstjernen gengives i heraldikken – som i et kompas – typisk som en fire-oddet stjerne.
- 7 Det er ikke utænkeligt, at denne association har været årsag til, at både I.C. Christensen, Thomas Madsen-Mygdal og Uffe Ellemann-Jensen alle anvendte blå som hovedfarve i deres storkorsvåbener. I hvert fald i det sidste tilfælde vides det med sikkerhed at være årsagen, jf. Kurrild-Klitgaard 2004.
- 8 Jf. Bartholdy 1980; Kurrild-Klitgaard 2006a.

Heraldisk litteratur siden sidst

Rättsikonografisk skriftserie

Kocher, Gernot; Lück, Heiner; Schott, Clausdieter (utg.): *SIGNA IURIS*. Beiträge zur Rechtsikonographie, Rechtsarchäologie und Rechtlichen Volkskunde.

Halle an der Saale: Peter Junkermann Verlag, 2008.

www.signa-iuris.de

Band 1, 2008: ISBN 978-3-941226-00-5
182 s., 39,80 €, ill.

Band 2, 2008: ISBN 978-3-941226-01-2
196 s., 39,80 €, ill.

Band 3, 2009: Lars Ostwaldt, Aequitas und Justitia. Ihre Ikonographie in Antike und früher Neuzeit, ISBN 978-3-941226-05-0
396 s., 88,00 €, ill.

Band 4, 2009: Das Eike-von-Repgow-Dorf Reppichau zwischen 1159 und 2009. Geschichte und Geschichten anlässlich des 850. Ortsjubiläums und des Jubiläums der 800. urkundlichen Ersterwähnung Eikes von Repgow, ISBN 978-3-941226-06-7
83 s., 9,80 €, ill.

Band 5, 2010: ISBN 978-3-941226-09-8
179 s., 39,80 €, ill.

Band 6, 2010: ISBN 978-3-941226-10-4
217 s., 42,80 €, ill.

De tre professorerna i rättshistoria Heiner Lück (Halle an der Saale), Gernot Kocher

(Graz) och Clausdieter Schott (Zürich) redigerar sedan år 2008 en skriftserie med bland annat rättsikonografiskt och heraldiskt innehåll. Serien heter *Signa Iuris* – rättsens tecken – och har som underrubrik *Beiträge zur Rechtsikonographie, Rechtsarchäologie und Rechtlichen Volkskunde*. Syftet med serien är, enligt det förord som finns i första bandet, att till skapa ett forum för de rättshistoriska deldiscipliner som avser rättsikonografi, rättsarkeologi, rättsetnologi, rättsymbolik, rättskartografi och rättspråkgeografi – kort sagt, olika sätt att närma sig rätten och rättshistorien som kompletterar och belyser studiet av lagar, prejudikat och doktrin.

Problematiskt i det tyskspråkiga rummet är förstås att delar av ämnesområdet hade en storhetstid under perioden 1933–45, då inte minst rättsarkeologin blev intressant i den nazistiska kampen mot den romerska och för den germanska rättskulturen. Samtidigt kan konstateras att forskning på området bedrevs redan av Jacob Grimm – den ene av de kända bröderna Grimm – som år 1828 gav ut standardverket *Deutsche Rechtsaltertümer* och att olika skriftserier i ämnet florerat också under efterkrigstiden. Redaktörerna fortsätter alltså en gedigen forskningstradition.

Band 1, 2, 5 och 6 har mjuka pärmar, omfattar vardera cirka 200 sidor och innehåller artiklar med varierande inriktning. Jag kom-

mer här att nämna något om de artiklar som har ett heraldiskt innehåll eller som annars kan vara av särskilt intresse för Heraldisk Tidsskrifts läsare.

I band 2 har dr Dietlinde Munzel-Everling i en rikt illustrerad artikel analyserat användningen av rättssymboler i bilderna i en 1300-talshandskrift av lagsamlingen Sachsenspiegel. Artikeln är intressant eftersom den ger en inblick i bruket av bland annat kronor, spiror, stavar och svärd under medeltiden och en analys av den symboliska innebörden av detta bruk. I anslutning härtil kan nämnas band 4. Det bandet omfattar endast ca 80 sidor och innehåller artiklar om byn Reppichau, från vilken Eike von Repgow, nedtecknaren av Sachsenspiegel, kom.

I band 5 har professorn i Poznan Andrzej Gulzynski skrivit en artikel om de polska vojvodskapsvapnen. Vojvodskapen kan jämföras med landskap eller län. De utgör förvaltningsområdet för dels en representant för centralstaten, en vojvod, dels ett regionalt valt parlament som utser en av en marskalk ledd regionstyrelse. Alla vojvodskap har vapen, och Andrzej Gulzynski analyserar i sin artikel både vapnens historiska ursprung och de sätt på vilka de rättsligt antagits i respektive region.

Band 3 skiljer sig från de andra banden. Det är en inbunden monografi på cirka 400 sidor, varav 90 sidor utgörs av illustrationer i svartvitt och färg. Boken – *Aequitas und Justitia. Ihre Ikonographie in Antike und Früher Neuzeit* – utgör Lars Ostwaldts doktorsavhandling, som lagts fram och godkänts vid universitetet i Heidelberg. Ostwaldt har undersökt *aequitas*- och *justitia*-symboliken

(billighet och rätt) under antiken och den tidigmoderna tiden.

Lars Ostwaldt har analyserat en imponerande mängd källor, såväl bilder som texter. Han har framhållit att den *Justitia*-symbol vi känner idag inte fanns under antiken. *Justitia* – med offerskål och stav – symboliserade då den subjektiva rättvisan som härskaregenskap, medan *Aequitas* – med balansvåg och stav – symboliserade den objektiva rättvisan. För *Aequitas* skall vågen tolkas som en jämnt vägende handelsvåg. *Justitia*-symbolen med svärd, ögonbindel och balansvåg bildades under perioden mellan senantik och tidig medeltid (s. 94) och var först en symbol för domaridealet men sedan också för den rättskipande makten som sådan. Om man skulle önska något mera av denna gedigna avhandling, där författaren letat material över ett brett fält och sedan grundligt analyserat detta, skulle det vara en ännu mera ingående analys av när den för oss kända *Justitia*-symbolen först uppkom. Författaren nämner i en fotnot (s. 99 not 567) att Theodulf av Orléans (omkr. 750/60-821) i en dikt knöt samman *Justitia* med attributen svärd och palmkvist, balansvåg och krona, och detta skall – enligt fotnoten – ha varit det första tillfälle då kardinaldygdernas symboler nämndes. Med tanke på att en av författarens frågeställningar är hur balansvågen fördes över från *Aequitas* till *Justitias* händer hade det varit intressant med en närmare analys i själva texten av betydelsen av Theodulfs dikt i detta sammanhang. Denna lilla randanmärkning skall inte undanskymma det faktum att jag har haft mycket stor glädje och behållning av att läsa Lars Ostwaldts verk.

Sammanfattningsvis kan konstateras att serien *Signa Iuris* innehåller dels en blandning av artiklar om nytt och gammalt, dels en gedigen rättsikonografisk monografi, allt på en hög akademisk nivå. Man kan prenu-

merera på serien eller beställa enstaka band. Jag hoppas att redaktörerna fortsätter på den inslagna vägen.

Martin Sunnqvist

Hugo Gerard Ströhl:

Österreichisch-Ungarische Wappenrolle
Nytgave av 1900-utgaven med statsvåpen
frem til 1918

Kommentert av Michael Göbl

Format: 28 x 37 cm

96 sider med 30 farveplansjer

Innbundet

ISBN 978-3-9502845-1-5

Edition Winkler-Hermaden

Schleinbach 2010

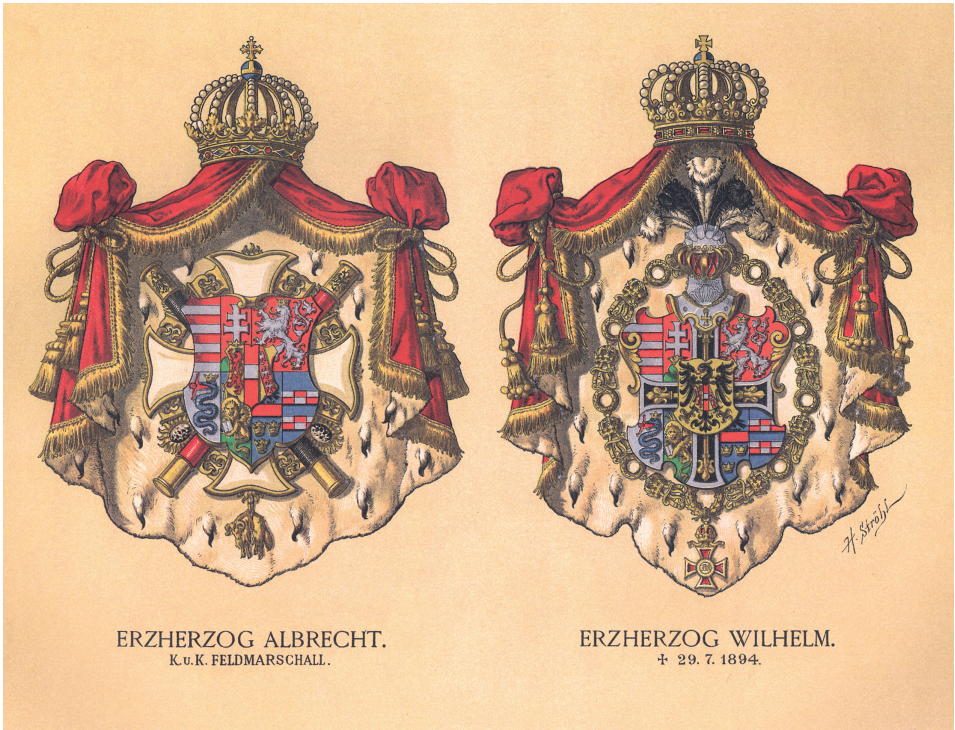
Pris: € 49,90

I fjor ble det utgitt en nyttgave av en av den store heraldiker Hugo Gerard Ströhls hovedverk: *Österreichisch-Ungarische Wappenrolle*. Boken er kommentert av Dr. Michael Göbl ved Østerrikes statsarkiv som både har innarbeidet Ströhls våpentegninger av statsvåpnene fra 1915-1918, og til like forfattet en verdifull innledning om Ströhl selv.

Originalutgaven er vanskelig tilgjengelig og dukker kun av og til opp på auksjoner eller i antikvarier. Denne nyttgaven er en meget bra erstatning, og med utvidelsen både hva angår tillegget av våpentegninger og opplysningene om Ströhl får verket en betydelig tilleggsverdi. Billedkvaliteten er gjennomgående høy med gode farvegjengivelser i plansjedelen. Sammenlignet med

billedkvaliteten i originalutgaven er det selvsagt en stor forskjell mellom farvelitografiene fra rundt år 1900 med deres eksepsjonelle gjengivelser av bl.a. gull og sølv, og den farvekvaliteten man får ved dagens vanlige trykkkvalitet. Når dette er sagt, må det samtidig sies at kvaliteten på foreliggende verk ligger svært høyt i forhold til mange andre verk med gjengivelser av våpentegninger. Jeg kan heldigvis ikke peke på et eneste tilfelle av

ERZHERZOG ALBRECHT.
K. u. K. FELDMARSCHALL.

ERZHERZOG WILHELM.
† 29. 7. 1894.

farvestikk og andre feilbehandlinger av bilder som så ofte dukker opp i en del nytrykk.

Denne våpenrullen er et svært interessant innblikk i Sentral-europeisk heraldikk frem til 1918, både hva angår de keiserlig-kongelige våpen for Østerrike og Ungarn som stat,

våpen for de forskjellige erkehertuger og for de mange land/landskap som inngikk i den meget sammensatte stat som Østerrike-Ungarn utgjorde frem til oppløsningen i 1918. Boken anbefales herved.

Kaare Seeberg Sidselrud

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). *Referencer og litteratur* samles efter artiklen eller indsættes evt. i *Noter*. Egentlige artikler skal være forsynet med et *abstract* på engelsk. Normalt skal dette være på 100–200 ord – ca ½ trykside. I tillæg til dette sammendrag skal der foreligge forslag til nøgleord (*keywords*), dog ikke flere end max. 5–10 ord pr. artikel.

Artikler modtages helst på CD/DVD sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Den elektroniske tekst bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddelinger, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. *Noterne* følger samlet sidst efter teksten. CD/DVD leveres som Word eller RTF.

Noterne markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, *noterne* skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatternes navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Billeder. Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumeets sprog.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrekturen foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvingende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Societas Heraldica Scandinavica forbeholder sig som udgiver af Heraldisk Tidsskrift retten til at publicere sammenfatninger af artiklerne på selskabets hjemmeside og i internationale forskningsdatabaser. Societas Heraldica Scandinavica forbeholder sig endvidere retten til at genpublicere de trykte artikler på selskabets hjemmeside under "open access" principperne efter en vis karenstid.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skrifteerien Heraldiske Studier. Heraldisk Selskabs hjemmeside er på adressen: www.heraldik.org

Heraldisk Selskabs styrelse

FORMAND: Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, aih, FRHistS, Københavns universitet, Tesdorpfsvvej 59, DK-2000 Frederiksberg, Danmark - kurrild-klitgaard@heraldik.org

NÆSTFORMAND: Universitetslektor, jur.dr. et fil.kand. Eric Bylander, Göteborgs universitet, Väderkvarnsgatan 52 A, SE-753 26 Uppsala, Sverige - bylander@heraldik.org

SEKRETÆR: Hovrättsassessor, jur.lic. Martin Sunnqvist, Lunds universitet, Hantverkaregatan 9 D, SE-261 51 Landskrona, Sverige - sunnqvist@heraldik.org

KASSERER: Specialkonsulent, Ph.D. Niels Arne Dam, Fuglagervej 23, DK-2720 Vanløse, Danmark - dam@heraldik.org

REDAKTØR HERALDISK TIDSSKRIFT: Rådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, aih, Granebakken 9, N-1284 Oslo, Norge - sidselrud@heraldik.org

REDAKTØR SVR: Kgl. våbenmaler, cand.mag. Ronny Andersen, Amalienborg Slotsplads 7 E, DK-1257 København K, Danmark - andersen@heraldik.org

WEBREDAKTØR: Fil.stud. Jens Christian Berlin, Göteborgs universitet, Gibraltargatan 58, SE-412 58 Göteborg, Sverige - berlin@heraldik.org

REDAKTØR ELEKTRONISK NYHETSREVUE: teol.stud. Claus K. Berntsen, Lunds universitet, Klövervägen 3B : 231, SE-227 38 Lund, Sverige - berntsen@heraldik.org

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Rigsarkivet, Dalgas Boulevard 63, 2. th., DK-2000 Frederiksberg, Danmark - bartholdy@heraldik.org

Heraldisk rådgivere, fil.mag. Wilhelm Brummer, Kyrkogatan 5 A 2, FI-001 70 Helsingfors, Finland - brummer@heraldik.org

Cand.mag. et art. Carl-Thomas von Christiernson, Rostrupsvej 4, DK-2000 Frederiksberg, Danmark - christiernson@heraldik.org

Forskardoktor, Ph.D. Antti Matikkala, aih, FSA, FRHistS, Helsingfors universitet, Snellmansgatan 19-21 D 12, FI-00170 Helsingfors, Finland - matikkala@heraldik.org

Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark - moller@heraldik.org

Innanhússarkitekt Stefán Snæbjörnsson, Núpaland 2 -(401), IS-201 Kópavogur, Island - snæbjornsson@heraldik.org

Advokat, cand.jur. Tom S. Vadholm, Holgerslystvn. 23 A, N-0280 Oslo, Norge - vadholm@heraldik.org

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 103

Cand.mag. et art. Carl-Thomas von Christiernson, Danmark - ct.von.christiernson@webspeed.dk

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Rigsarkivet, Danmark - nils.bartholdy@gmail.com

Hovrättsassessor, jur.lic. Martin Sunnqvist, Lunds universitet, Sverige - martin.sunnqvist@jur.lu.se

Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, aih, FRHistS, Københavns Universitet, Danmark - kurrild@ifs.ku.dk

Rådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, aih, Oslo, Norge - kss@sidselrud.net

